

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת אחרי - קדושים

ירושלים עיה"ק תוכב"א
תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ו בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמרים על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת", אשר רובם רואים אור לראשונה כאן בס"ד.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה

במייל: 8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות
בנקודות המכירה
של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות
ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת אחרי מות - קדושים

מפתח העניינים

קדושים תהיו - יכול כמוני / הזמן קצר והמלאכה מרובה / ואהבת לרעך כמוך - זה כלל גדול בתורה / ואהבת לרעך כמוך - כיצד / פטירת תלמידי רבי עקיבא מפסח ועד עצרת / בצדק תשפוט עמיתך - ללא משוא פנים / בצדק תשפוט עמיתך - לימוד זכות על חברו

מפתח חידושי תורה

פרשת אחרי מות

- א. בענין וידוי שני דכהן גדול ביום הכיפורים..... יט
ב. בענין שאין וידוי על שעיר פנימי דיום הכיפורים..... כ
ג. בענין ויעש כן אהרן כאשר צוה ה'..... כא
ד. בענין בקשות גשמיות בתפילות דימים נוראים..... כב
ה. בענין טהור וקדוש..... כג
ו. בענין חומר עון הגזל..... כד
ז. בענין מצות כיסוי הדם מאריכה ימים..... כה
ח. בענין טעם מצות כיסוי הדם בעוף..... לא
ט. בענין חיוב כיסוי כל דם השחיטה..... לב
י. בענין המבטל כיסוי הדם לוקה בעיניו..... לג

פרשת קדושים

- א. בענין לאו דרכילות אם הותר מפני הפסד הזולת..... לו
ב. בענין חומר איסור מקבל לשון הרע מהאומר..... מ
ג. בענין חומר איסור לאו דלא תלך רכיל בעמך..... מא
ד. בענין המספר לשון הרע על חברו נוטל עוונותיו..... מד
ה. בענין ואהבת לרעך כמוך..... מו

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת הסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת הסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה

תנצב"ה

קדושים תהיו - יכול כמוני

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן בכמה ענינים שבפרשת השבוע, אחרי מות קדושים. וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם.

כבר הביא רש"י בשם רבותינו ששאלו, למה אמר הכתוב דבר אל כל עדת בני ישראל, בשונה משאר המקומות שבתורה? בדרך כלל כתוב דבר אל בני ישראל, אבל כאן יש הדגשה מיוחדת דבר אל כל עדת בני ישראל, ומה טעם יש בדבר? - מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל, מפני שרוב גופי תורה תלויין בה. כלומר, בפרשה זו היה ענין מיוחד שכל כלל ישראל יהיו מקובצים בהקהל אחד, כי הפרשה הזו היא פרשה חשובה, שרוב גופי תורה תלויים בה. ובאמת, בפרשה שלנו למרות שהיא פרשה קטנה, יש בה חמישים ואחת מצוות. **בספר** קול יהודה של דודי הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל (שליט"א) כתב עוד הסבר בזה. הוא עומד שם גם על השאלה הזאת, למה דווקא כאן הדגישו 'אל כל עדת בני ישראל', ועוד הוא מוסיף לדקדק בלשון הכתוב שאמר 'דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם', ולכאורה יש כאן כפילות, שהרי כבר אמר הכתוב 'דבר אל כל עדת בני ישראל', ולמה הוסיף וכפל שוב 'ואמרת אליהם'?

אלא, ביאר רבי יהודה צדקה, במצוה זו של 'קדושים תהיו' יש אנשים שטועים וחושבים שזו מצוה שנאמרה רק לחלק מסויים מכלל ישראל, ורק אנשים מורמים מעם צדיקים וחסידים, שייך לבקש מהם 'קדושים תהיו'. אבל אנשים מן השורה, אנשים פשוטים ורגילים, מה שייך לבקש מהם 'קדושים תהיו'? וכי הם שייכים למדרגה הזו? - ולזה באה התורה והדגישה דווקא כאן, דבר אל כל עדת בני ישראל, בלי יוצא מן הכלל. כולם מצווים במצוה זו של 'קדושים תהיו', וכולם יכולים להגיע למדרגה הזו.

אלא מאי? בחינות בחינות יש. יש 'דבר' ויש 'ואמרת'. שהרי, ידוע שבלשון הקדש יש חילוק בין דיבור לבין אמירה (עיי' בספר ביאור שמות נרדפים דף מ"ג). דיבור הוא בלשון קשה, ואמירה היא בלשון רכה (כמפורש במכילתא פרשת יתרו). ולזה בא הכתוב כאן ואומר, יש אנשים בכלל ישראל שצריך לדבר איתם על המצוה הזו של 'קדושים תהיו' ב'דבר', ויש כאלו שצריך לדבר עמהם על זה בלשון של 'אמור', בשפה רכה. אבל כולם, ללא יוצא מן הכלל, בכלל הזה של 'קדושים תהיו'.

ובמדרש כאן אמרו רבותינו (ויקרא רבה כד, ט), קדושים תהיו, יכול כמוני, תלמוד לומר כי קדוש אני ה', קדושתו גדולה מקדושתכם. ואלמלי שאמרו רבותינו דבר זה לא היה לנו רשות לאומרו. שהרי ממה שאמרו רבותינו 'יכול כמוני' מבואר שהיתה לנו הוה אמינא שאנחנו מצווים ויכולים להגיע כביכול לקדושה של הבורא יתברך, ועל זה באה התשובה,

לא. כמוני אי אפשר להיות, מפני שקדושותי גדולה מקדושתכם. אבל על כל פנים מההוה אמינא הזאת אנחנו יכולים לראות עד היכן יכול אדם להגיע בקדושתו.

הרבה פעמים היצר הרע עובד בחילוף השם, הוא אומר לאדם, נכון, כל מה שאמרו נכון וזה חשוב, אבל זה מיועד לאנשים צדיקים וקדושי עליון. אתה? הלואי תזכה להיות עפר תחת כפות רגליהם.. מי אתה?! איך אתה קשור בכלל ל'קדושים תהיו'?! - אבל לזה באה התורה כאן ואמרה 'דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם', בלי יוצא מן הכלל, כולכם קדושים תהיו. כולכם בגדר המצוה הזו.

ולכן ריש מכותינו הראשונים שמנו את 'קדושים תהיו' כמצוות עשה. אין זו הנהגה טובה או מידת חסידות, אלא מצות עשה שכל אחד מישראל מחוייב בה.

והוא מה שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ה ה"ב) שאמנם לגבי נבואה כתוב בפסוק (דברים לד, י) 'לא קם נביא עוד בישראל כמושה' ואי אפשר להגיע למדרגתו של משה רבינו בנבואה, אבל בצדקות, גם אדם בזמננו יכול להיות צדיק אפילו כמושה רבינו. כל אחד שרוצה יכול להתרומם ולהגיע למדרגות נעלות ונשגבות לבלי גבול, עד כדי כך שכמו שהזכרנו, היתה כזו הוה אמינא ש'יכול כמוני'.

וכך ראינו אנשים כאלו בדור הקודם, שהגיעו למדרגות נשגבות שכאלו. היה אחד מגדולי הצדיקים בירושלים, הגאון הקדוש והנורא רבי נחום משאדיק זצ"ל, שנפטר לפני כמאה ועשרים שנה. הוא קבור בהר הזיתים, וידוע שמקום ציונו פועל ישועות, ושמעתי מזקנים שהרבה פעמים כאשר היו זקוקים לישועה היו הולכים להתפלל שם על הקבר וראו נפלאות*.

ובספר בית אבות על מסכת אבות מובא, שכאשר נפטר ופתחו את הצוואה שלו, ראו שהוא כתב שם שלא יספידו אותו, אבל אם רוצים בכל אופן לומר משהו בשבח, הוא מתיר להם לומר עליו רק שני דברים. מה? - שלא הלך ארבע אמות בלא תורה. כמה זה

א. סיפר לי תלמיד חכם אחד על אדם שלא עלינו אשתו היתה חולנית ובכל שני וחמישי היה צריך לרוץ איתה לבית חולים. פעם על מיחוש זה ופעם על משהו אחר, וזה השבית לו את כל החיים, שמכיוון שאשתו נמצאת בבית חולים נמצא הוא צריך להיות בבית על תקן אבא ועל תקן אמא ביחד... אמרו לו, יש אחד צדיק שקבור בהר הזיתים ושמו רבי נחום משאדיק, לך אליו ותשטח על קברו.

קיבל על עצמו אותו אחד להדפיס את אחד מספריו של רבי נחום, והגיע לקבר שלו. הגיח את הספר על המצבה, וביקש, רבי נחום, אני טורח להדפיס את אחד הספרים שלך, ואני מבקש שתהיה מליץ יושר בעד אשתי. ומאותו היום הפכה ונהייתה בריאה ולא ראתה עוד רופא.

על המצבה של רבי נחום משאדיק נכתבו דברים נוראים עליו, שמגיל שמונה היה דורש את אלקיו, ורוב מיזו היה מתענה משבת לשבת. ועוד.

ארבע אמות? שתי מטר. אף פעם לא הלך שתי מטר בלא מחשבות של תורה! והדבר השני, שלא ראה מימיו פני אשה חוץ מאמו ואשתו. וכאן לא מדובר על אבות אבותינו לפני אלפים שנה, אלא ביהודי לפני כמאה שנה. ללמדך שאפשר גם בזמננו להגיע ולעלות ברום המדרגות עד אין קץ. [ועיין עוד בספר אורח דוד מה שהביאו עליו, ולא יאומן כי יסופר].

חזמן קצר והמלאכה מרובה

זהו מה שלימדה אותנו כאן התורה באומרה 'אל כל עדת בני ישראל'. ומכאן אנחנו למדים מה חומר העבודה המוטל עלינו, וכמה אנחנו צריכים לנצל את הזמן שלנו כראוי, כדי להתרום ולהתעלות במצוה הזו של 'קדושים תהיו'.

מובא בשם החפץ חיים זצ"ל, שעמד על הפסוק בספר קהלת (ג, ב) 'עת ללדת ועת למות'. ולכאורה זה לא מובן, שלמה המלך מדבר על העת ללדת והעת למות, אבל למה הוא לא מזכיר גם את העת לחיות? וכי מיד כשנולדים מתים? היה צריך להיות כתוב, 'עת ללדת ועת לחיות ועת למות'. אלא, אמר החפץ חיים, אין זמן לחיות... הזמן טס, איך שאדם נולד הוא כבר מת.

מה הראיה לזה? כל אחד יקח איזה מאורע חשוב שהיה בחייו, כגון יום הבר מצוה שלו או יום החתונה שלו, לפני עשרים שנה או יותר, ויבדוק, כמה זמן עבר מאז? הרבה? לא. זה נראה שעבר רגע אחד מאז. וכך החיים חולפים במהירות והימים עוברים, עד שאין זמן לחיות... לכן צריך לנצל את הזמן, שהרי כמו שהזכרנו, אדם יכול להגיע למדרגה הכי נשגבה שיש, קדושים תהיו. אם אדם ינצל את הזמן כמו שצריך להתבוננות בעבודת הבורא ואם ילך בדרך שסללו לנו רבותינו להגיע ל'קדושים תהיו', בוודאי שיגיע לזה.

ואהבת לרעך כמוך - זה כלל גדול בתורה

איך זוכים לזה? איך אפשר להגיע למדרגות נשגבות שכאלו? זה גם כן כתוב בפרשה שלנו. בהמשך הפרשה (ויקרא יט, יח) יש את מצוות העשה, 'ואהבת לרעך כמוך אני ה''. וכך אמרו רבותינו (ספרא קדושים פ"ד, ירושלמי נדרים פ"ט ה"ג): **אמר רבי עקיבא, ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה.** אחד הכללים המרכזיים להתעלות בעבודת ה', ובפרט בעניני בין אדם לחבירו, היא המצוה הזו של 'ואהבת לרעך כמוך'.

כך אנחנו רואים מדברי רבי עקיבא שאמר שזה כלל גדול בתורה, וכך אנחנו רואים גם מהמעשה המפורסם (שבת לא). באותו גר שבא לפני הלל הזקן ואמר לו 'רבי, גיירני על רגל אחת'. תלמד אותי את כל התורה ברגע אחד. ומה אמר לו הלל? דסני לך לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה, ואיך פירושה הוא זיל גמור. יסוד היסודות הוא הענין הזה

של בין אדם לחבירו, ואת כל השאר תלמד ותוציא מתוך היסוד הזה. לדאבוננו פעמים הרבה מצוה זו לא מתקיימת כדבעי, והיא צריכה חיזוק תמיד. נראה את דברי הרמב"ן ודברי בעל היסוד ושורש העבודה, להבין את חומר המצוה הזו עד היכן היא מגיעה.

כך מפרש הרמב"ן את גדר המצוה: פירוש, להשוות אהבת שניהם בדעתו. כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להיטיב לו בעושר אבל לא בחכמה וכיוצא בזה. ואם יהיה אוהבו בכל, יחפון שיזכה רעהו האהוב לו בעושר ובנכסים וכבוד ונדעת ובחכמה ולא שישווה אליו אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיהיה הוא יותר ממנו בכל טובה, גם אם אחד כן רוצה שחבר שלו יצליח בהכל, גם בעושר וגם בחכמה, אבל עמוק בלב הוא רוצה שיהיה לחבר שלו פחות ממה שיש לו. ויצווה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו, אבל יאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר אדם עושה לנפשו ולא יתן שיעורין באהבה. אין בזה כללים וגדרים, שאדם יכול לומר אני אוהב את חבר שלי עד כאן, ומכאן ואילך אני לא אוהב אותו. אני רוצה שיהיה לחבר שלי טוב, אבל לא צריך שיהיה לו כל מה שיש לי. ומזה באה התורה להוציא, שאדם צריך לאהוב את חבירו באופן שלא יתן שיעורין באהבה. ועל כן אמר ביהונתן (שמואל א' כ, יז) כי אהבת נפשו אהבו, בעבור שהסיר מדת הקנאה מלבו, ואמר (שם כג, יז) ואתה תמלוך על ישראל. **יהונתן** בן שאול המלך, אהב את דוד אהבת נפש. וכמה זה התבטא? שאמר לו אתה תמלוך במקומי. אפילו שאני יורש העצר בנו של שאול המלך, ואני זה שצריך להיות המלוך אחריו, אני מוותר על המלוכה שלי בשבילך. עד כדי כך היתה אהבתו של יהונתן מרובה. מדוע? - כי 'אין שיעורין באהבה'.

בספר יסוד ושורש העבודה, שחיבר אותו אחד מגדולי רבותינו בזמנו של הגאון מוילנא, רבי אלכסנדר מהורודנה, שהיה צדיק יסוד עולם. מאריך הרבה בפרטי המצוה הזו של 'ואהבת לרעך כמוך', ונראה קצת מלשונו (שער ראשון פרק חמישי - שמיני):

ב. יש המפרשים בדרך צחות 'דסני לך לחברך לא תעביד', 'דסני לך', השונא שלך, היצר הרע שהוא השונא הכי גדול של האדם (עיין סוכה נב.), 'לחברך לא תעביד', אל תעשה אותו חבר לעצמך... יש אחד שעושה את היצר הרע חבר שלו. כשהוא מגיע אליו הוא מקדם אותו בכרכה, 'שלום יצר, איפה היית כמה ימים?' 'היית חולה?' כבר נעשו ידידים... לחברך לא תעביד! הוא השונא היותר גדול שלך שרוצה לעקור אותך משני עולמות, אל תתחבר אליו. תתקע בלבך שהוא כל מגמתו לבער אותך מן העולם. וכמו שהאריך בספר חובת הלבבות (שער יחוד המעשה פ"ה), עיין שם נוראות.

ג. מעלת רבי אלכסנדר מהורודנה, בעל יסוד ושורש העבודה

רבי אלכסנדר מהורודנה היה חסיד וצדיק יסוד עולם. בידינו נשארה הצוואה שכתב היסוד ושורש העבודה לבניו אחריו, ושם הוא כותב לגבי ההספדים שלו, והריני גוזר ואומר שלא ידברו עלי שום שבח כלל, למרות שהיה הרבה מה לספר ולשבח על העבודת ה' המופלאה שלו שהיתה במסירות נפש של ממש,

וכמו שהיה בשעת המעשה הנודע שבחג שבועות העלו על המוקד ושרפו את הגר צדק רבי אברהם בן אברהם הי"ד, ובאותו היום פחדו כל היהודים לצאת מהבתים שמא יעשו בהם הגויים פוגרום. והיחיד שעמד ליד הגר צדק ה' יקום דמו בשעה שנשרף, היה היסוד ושורש העבודה. הוא התחפש במלבושים של איכר גוי ועמד לידו כדי שיהיה לפחות יהודי אחד שיעמוד על ידו בשעה שמוסר את נפשו, וגם בשביל שיוכל לאסוף את האפר לקבורה. הוא הסתכן בזה מאד ואם היו תופסים אותו ודאי גם אותו היו מוציאים להורג, אבל הוא הפקיר את נפשו כדי לעמוד על ידו ולהביא אותו לקבורת ישראל. וגם שילם הון מכיסו כדי שיוכל לאסוף את האפר ולהביאו לקבורה.

ואף על פי כן, מזהיר היסוד ושורש העבודה, אני גוזר ואומר שלא ישבחו אותי כלל, רק אם בכל זאת כן רוצים לומר משהו, רק את השבחה הזו ידברו עלי, מה שאני מעיד עלי שמים וארץ והיודע תעלומות יודע ויעיד עלי גם כן אחר פטירת, שהייתי מאמין באמונת אלהותו יתברך שמו ויתעלה ממש כמשה רבינו עליו השלום.

כשאדם כותב צוואה, כל מילה בה מדוקדקת. אף אחד לא כותב על עצמו תארים או דברים לא נכונים. צוואה אדם כותב רק כשהוא עושה את החשבון שלו כשהוא מתקרב אל בית עולמו, וכל מה שהוא כותב בצוואה אלו אלו דברים נכונים ודברים נחוצים.

וזה מה שהוא מתיר לספר על עצמו, את השבחה הזו, שהגיע למדרגה של אמונה ממש כמו משה רבינו. אך הוא ידע בבירור כפי גודל עיני שכלו כמו שאומר הפסוק (במדבר יב, ז) בכל ביתי נאמן הוא, ואני השפל בגודל אמונה שלימה ואמינות וברורה בלי שום פקפוק וספק כלל חס ושלוש, וגם בבירור גמור לפי קט שכלי.

עבודת ה' של בעל היסוד ושורש העבודה בכל פרט מחייו

ובצוואה שלו הוא מספר לבניו את ההנהגות שנהג בהם למען ימשיכו גם הם לנהוג אותם אחריו, וכאשר רואים את ההנהגות שלו רואים את גודל חסידותו קדושתו וצדקתו.

נראה קצת מצוואתו: הנה מחמת הארכת בתפילת שמונה עשרה, לא הגעתי על פי רוב לענות קדושה עם הציבור, גם אמן יהא שמייה רבא אחר תפילת שמונה עשרה בערבית וכיוצא, והיה לי מזה צער גדול. הנה הוא לא הפסיד קדושה כי לא בא הלילה להתפלל בציבור או שלא שמעו, אלא היה אנוס בגלל אריכות והכוונות בתפילה! ואף על פי כן היה לו צער גדול על זה שהפסיד את הקדושה. ובהיפך, בעת אשר הגעתי לענות קדושה או אמן יהא שמייה רבא עם הציבור נתתי תיכף במחשבותי הודאה עצומה לה' יתעלה על שזיכה אותי להודאה זו גם כן. כל כך היה מאושר בדבר, שהנה, זכה הפעם להגיע ולומר יהא שמייה רבא או לענות קדושה עם הציבור.

עוד הוא כותב בצוואה: הייתי מזהיר לעשות בעצמי סימן בין כלי חלב לכלי בשר. כידוע, אדם שלא רוצה שיתערבו הכפיות והסכינים, עושה סימן כלשהו, כגון חריץ וכדומה. ובעת שעשיתי הסימן, אמרתי בלשון הזה בשמחה עצומה, יוצרי ובוראי יתברך שמו אני עושה סימן בכלי זה כדי להפריש עצמי ובני ביתי

מאיסור אכילה ובישול של בשר בחלב כמו שציווית בתורתך הקדושה לא תבשל גדי בחלב אמו. ועשית מלאכת החריצה בשמחה עצומה ממש כמו עשיית מצוה של הנחת תפילין.

אדם שעושה חרין בכלי, לוקח מסמר ודופק, חושב על כל זה? לא מעלה על לב בכלל את הדברים האלו. אבל הנה לנו בעל היסוד ושורש העבודה שאומר, הייתי שמח בזה כל כך כמו שבהנחת תפילין. באמת אנחנו לא מתפעלים כל כך, כי לדאבון לב גם בהנחת תפילין אנחנו לא שמחים כל כך... אבל כאן אנחנו רואים איזה שמחה ואיזה הודאה לה' יתברך היתה לו על כל פעולה ועל כל מצוה שעשה בה נחת רוח לבורא יתברך.

עוד הוא כותב: על כל צער ויסורין שאירע לי הצדקתי עלי את הדין ואמרת בזה הלשון בשמחה, יוצרי ובוראי, אתה צדיק על כל הבא עלי כי אמת עשית ואני הרשעתי. כך הוא היה רגיל לומר על כל צער שהיה לו. הן על צער של הפסד ממון, והן על יסורי הגוף שהיה לי כמעט בכל יום כאב שינים רחמנא לצלן. הוא סבל מזה כל ימיו. ואז בעת שהיה הכאב גדול מאד שלא היה ביכולתי ללמוד באותה שעה מחמת גודל היסורין, הייתי מצדיק עלי את הדין כמעט בכל רגע והייתי אומר בזה הלשון, ואתה צדיק על כל הבא עלי.

אדם המתפתל מיסורים, על מה הוא חושב? רק על דבר אחד, איך הוא מתפטור מהיסורים ומהכאבים. אבל הוא מספר, דע שאני הייתי מצדיק עלי באותו רגע את הדין. ובעת התפילה, שלא היה יכול להצדיק בפיו את הדין, הייתי מצדיק עלי את הדין במחשבתי ובליבי. גם כשהוא היה מתפלל עם היסורים האלו, היה במחשבתו הלשון הזה, רבוננו של עולם, אני מקבל על עצמי באהבה את כל מה שאתה מביא עלי.

עוד הוא מספר על עצמו, שפעם נפלה מידו הקופסה של הטבק, והתפור הטבק. אפילו שנגרם לו רק הפסד כל דהו, פחות משוה פרוטה, הייתי מצדיק עלי את הדין בלשון הזה וכיוצא בזה. וקטן הנייר מלהכיל כל מה שאירע לי הן ביסורי הגוף והן ביסורי ממון כיוצא בזה והדומה לדומה. על כולם הצדקתי עלי את הדין כאמור.

ובהיפוך גם כן, כשהיה הקב"ה עוזר לו, היה מודה להקב"ה בשמחה עצומה והודאה מרובה. על כל דבר הייתי נותן לה' יתברך שבח והודאה בפה מלא ובשמחה עצומה. למושל, אם נפל הכלי של הטבק, ולא נפתח הכלי ולא היה נגרם הפסד, הייתי נותן שבח והודאה לה' יתברך בפה מלא בשמחה עצומה, מודה אני לך יוצרי ובוראי שהצלתני מן ההפסד. או אם הכוס התגלגלה על השולחן והיתה קרובה ליפול לארץ ולהשבר, והייתי ממהר להצילה שלא תפול על הארץ, הייתי נותן שבח והודאה בפה מלא בלשון הנ"ל. ומכל שכן אם נפלה ולא נשברה.

או אם המשקפים שלו נפלו ולא נשברו וכיוצא בזה, גם היה נותן שבח והודאה על זה לבורא. או אם אירע שנאבד הכלי של הטבק, ששכחתי באיזה מקום הנחתי אותו והיה לי צער מזה, וצדקתי עלי את הדין, ואחר שעה מצאתי אותה מונחת במקום אחר, נתתי לה' יתברך הודאה בלשון הנוכח לעיל שהחזיר לי אבידתי, וכן אתם בני אהוביי, עבודה זו חקקו על לבכם ותזהרו בזה מאד מאד.

אדם חושב על דברים שכאלו בכלל? אחד נופל לו הכוס מה הוא עושה? תלוי. אם לא קרה כלום, תולה

את זה בזכותו שעמד שם והסתכל... ואם נופל ונשבר, מאשים את פלוני ואת אלמוני... כדרכם של בני אדם. או מי שנאבד לו איזה כלי, נאבדים לו המשקפים וכדומה, מה הוא עושה? דבר ראשון הוא צועק על כולם, אתה לקחת לי את זה, בגללך זה נאבד לי. פעם הייתי בבית של מישהו שנאבד לו שיק, חיפש וחיפש במגירה הזאת ובמגירה ההיא, והיה פחד להיות שם לידו באותה שעה. כולם ירדו למקלטים עד יעבור זעם.. עד שבסוף מצא את השיק, על ח"י שקל ישן ובאה שמחה וישון.. כך זה טבע בני אדם שמחפשים תמיד את מי להאשים. אבל החסיד הזה שהיה עובד את בוראו בכל איבר ואיבר ובכל רגע ורגע מחייו, ידע איך להסתכל על זה, שהכל זה בגדר יסורין, ועליך לדעת איך להצדיק את הדין ואיך לשבח ולהודות לבורא על כל דבר.

אפשר למצוא בכל דבר את עבודת ה' יתברך

מי שיודע, יכול להפוך כל דבר שקורה איתו, בכל רגע, לעבודת ה' יתברך. את הכל הוא יכול לכוון ולהפוך לצורך עבודת ה'. כך רבינו יונה מפרש את הפסוק ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך", ודרשו רבותינו (ברכות נד): **בכל לבבך - בשני יצריך**. ולכאורה איך אפשר לעבוד את הקב"ה ביצר הרע? - ביאר רבינו יונה (בביאורו לברכות שם) שני ביאורים. הביאור הראשון הוא לשבור את היצר הרע. כאשר האדם שובר את היצר הרע ולא שומע לו, זה עצמו עבודה גדולה.

אבל מוסיף רבינו יונה עוד ביאור, כי לפעמים אדם יכול לכוון אפילו תכונות שליליות לדרך הנכונה ולקבל על זה שכר. לדוגמא, מדת השנאה. אנחנו יודעים ששנאה זה דבר חמור, ויש על זה לאו בפרשה שלנו: 'לא תשנא את אחיך בלבבך'. וזהו לאו חמור גם בכמות כי כל רגע ורגע שאדם יש לו קפידה על חבירו ושונאו הוא עובר בלאו דאורייתא, ולפעמים זה יכול להיות אלפי פעמים ביום, [ואם שונא כמה יהודים, או שונא עדה מסויימת אזי לאו דשנאה נכפל אלפי פעמים לאין מספר רח"ל, ועיין בספר פלא יועץ (ערך שנאה)], וגם באיכות, שכן לאו זה חמור מאד עד שאמרו בגמרא (יומא ט): שלא חרבה ירושלים אלא על שנאת חנם.

אף על פי כן, אומר רבינו יונה, אם אתה מכוון את השנאה למקום הנכון ולדרך הנכונה, אתה יכול גם בשנאה לקיים מצוה. שהרי כך אמר דוד המלך (תהלים קלט כא), 'הלא משנאיך ה' אשנא, ובתקוממיך אתקוטט. תכלית שנאה שנאתים, לאויבים היו לי'. אותם אפיקורסים שפרקו עול ויצאו לשמד, אלו שלוחמים נגד ה' ונגד משיחו ועוקרים את כל עיקרי המצוות, כאלו אנשים, כלשון הרמב"ם (הלכות רוצח פי"ג הי"ד) "מצוה לשונאו". [וראה לשונו הנוראה של הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות סנהדרין (פ"י) בסיום ביאורו ל"ג העיקרים, נורא נוראות]. וזה מובן מסברא, שהרי אם אתה רואה אחד שיורד לחיים של אביך, כל הזמן יורד לחייו מקנטר אותו ורודף אותו עד חרמה, אתה תאהב אותו? ודאי שתשנא אותו. מה אבא שלי עשה לך?! - אותו הדבר בדיוק כשיש מישהו שפרק עול ויצא לשמד ושונא את ה' יתברך וכל מגמתו להשיח שם שמים, כאלו אנשים - תכלית שנאה שנאתים. וזו שנאה שאדם מגווט ומכוון אותה לאפיק הנכון ואף מצוה יש בזה. וככתוב במסילת ישרים (פרק י"ט).

למען אחי ורעי אדברה נא הפעם הזאת ואודיעה אתכם את שאהבה נפשי. ותדעו נאמנה שאי אפשר שיבוא האדם לתכלית העבודה, שזה מה שאנחנו תמיד מבקשים שנוכה להגיע לתכלית כמו שצריך, שנוכה לעבוד את הקב"ה באמת ובתמים כמבוקש, אם לא שירגיל את עצמו לקיים בתמידות שתי מצות עשה כלליות שבתורה. האחת מצות עשה של 'ואהבת לרעך כמוך', שאמר עליה רבי עקיבא 'זה כלל גדול בתורה', והשניה תלויה בה והיא מצות עשה של 'בצדק תשפוט עמיתך', שזו המצוה לדון את חבירו לכף זכות, וכמו שנראה בהמשך.

שתי המצוות האלו הם הבסיס לכל התורה, ולכן, מפרש היסוד ושורש העבודה, שניהם נאמרו בפרשת קדושים, פרשת השבוע שלנו. כי קדוש ייאמר לו, וכשיתמיד האדם בהם בודאי יבוא למדרגה העליונה להקרא קדוש. וכאן הוא מאריך הרבה בענין זה, לכאר איך לקיים את מצות עשה זו של 'ואהבת לרעך כמוך'.

ראוי לבאר, שאי אפשר להגיע אל תכלית העבודה העיקרית של עשיית נחת רוח לכורא יתברך, שזה עיקר העיקרים של העבודה שלנו שמאנתו יצא נחת רוח להקב"ה, אם לא שיתרגל במצוה של 'ואהבת לרעך כמוך'. אם רואה שיש אחד חולה או מצטער, לא יאמר כדרך שאנחנו אומרים, מה נעשה, כך זה דרך בני אדם. לא צריך שיהיה מצטער על צערו. ולא רק על צערו הגופני אלא על הצער שנעדר פה עבודת ה' יתברך. שהרי כשאחד חולה יש כאן חיסרון בעבודת ה', לפי שהוא לא יכול לבוא ולהתפלל בציבור, הוא לא יכול לבוא ולענות אמן יהא שמיה רבא, גם על זה צריך לבכות ולהצטער. ואז מקיים מצות עשה של 'ואהבת לרעך כמוך'.

בכל פעולה ובכל מה שמתרחש לאדם בחיים שלו, אם הוא יודע איך לנהל ולסדר נכון את הדברים, הוא יכול לעשות נחת רוח לכורא יתברך. וזה מה שאנחנו רואים אצל בעל היסוד ושורש העבודה, שבכל תנועה וכל פעולה היה חושב על ה' יתברך. כשאמר קדיש נתן שבח להקב"ה, כשנפל לו הטבק הוא חשב על ה' יתברך. ועלינו ללמוד מזה.

בעל יסוד ושורש העבודה יהיה מליץ זכות ללומדים בספרו

וממעלת הספר יסוד ושורש העבודה, שהמחבר כותב שמי שיהיה רגיל ללמוד בספר הזה כדי לקנות את הדברים האלו, הוא מבטיח לו שיהיה מליץ יושר בעדו. לשנימחברים מצאתי את הדבר הזה שהבטיחו שיהיו מליצי יושר למי שיהיה רגיל בספר שלהם. היסוד ושורש העבודה, והפלא יועץ זצ"ל.

והכרתי זקן מופלג שהיה לו מנהג קבוע מדי יום ביומו ללמוד בספר הזה, יסוד ושורש העבודה. שאלתי אותו פעם על מה ולמה קבע את חוק לימודו דווקא בספר הזה, ואמר לי, וכי זה דבר קטן בעיניך, שהמחבר מבטיח למי שילמד בספר שלו שיהיה מליץ יושר בעדו שיהיה לו הצלחה וכל טוב? ואמר לי עוד שהוא תולה את זקנתו המופלגת, כמדומני שהיה מעל לגיל תשעים, בגלל היותו קורא ולומד בספר הזה חק ולא יעבור מדי יום ביומו.

ואהבת לרעך כמוך - כיצד

או אם באה איזה טובה לאדם, וממילא מתרבה הנחת רוח גם למקום ברוך הוא, כגון ששומע שנולד בן לרעהו, צריך להיות שמח שמחה ממש כאילו נולד לו אותו בן. ושמח שמחה זו, כדי לקיים מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך. ושמח גם כן שמחה עצומה על שבאה לבורא יתברך נחת רוח גדול, שנולד מי שיעשה לו נחת רוח.

הוא מספר על אחד מגדולי הרבנים בחוץ לארץ, רבי משה איזיער: שמעתי דוגמא עליו, שכששמע שנולד בן זכר בעירו היה שמח שמחה גדולה והיה אומר נולד עבד לבורא יתברך שמו, כי מן הסתם יבוא מהילד הזה כשיגדל נחת רוח לבורא יתברך שמו. ואף שנשמע שנולדה נקבה בעיר יש גם כן לשמוח, שאף מנקבה בא נחת רוח ליוצרנו ובוראנו יתברך שמו, שמשבחים להבורא יתברך שמו.

זה נפקא מינה בשבילנו. לפעמים כשאדם שומע שיש שמחה לחבירו, הוא מצטער בלב. או, יש לו שמחה... וכשנולד לשכן שלו בת, הוא שמח, טוב מאד, שיהיו לך עוד הרבה בנות, רק בנות... ומצוה לעקור ולשרש את זה, ואדרבה, כמו שאנחנו רואים כאן, צריכים להיות שמחים בשמחתו של השני, ולהצטער בצערו של השני, וזה הוא עיקר העיקרים והיסוד לכל התורה והמצוות כולם.

כאן האדם נמדד אם באמת הוא אוהב את החבר שלו, או רק מראה את עצמו כאוהב שלו. בתחושה האמיתית שלו, האם הוא שמח בשמחתו של רעהו או שהכל מן הפה ולחוץ.

ד. לפעמים אבי הבת מגיע לאשה בתרעומת, למה ילדת בת ולא בן. וכי זה תלוי בה?! אדרבה, הגמרא (ברכות ס' א' ונדה כ"ה א' וכ"ו א' ול"א א') אומרת שזוה תלוי בו ולא בה! אבל לא, הוא מאשים אותה, וכמו שאני שומע דברים שכאלו, שבאים לידי שפיכות דמים ממש, ומצוה לעקור את כל זה.

לא מזמן שמעתי על אחד שנולדו לו בשעה טובה תאומות. ובמקום לשמוח ולשבח את ה' יתברך, הוא פחד לבוא בקהל. התבייש. מה קרה? וכי מה יש שנולדה לך בת? בת זה אסון חס ושלום? זה רצון הבורא יתברך שתולד לך בת, ועליך להודות ולשמוח על זה. וכמו שאומר כאן היסוד ושורש העבודה, מבת גם כן תבוא שבח לבורא יתברך. יש כאלו שלדאבוננו וצערנו הרב אין להם לא בנים ולא בנות וחייהם אינם חיים. (השי"ת ברחמי יפקוד את כל הנצרכים בורע קודש של קיימא אמן). אדם צריך להיות פיקח ולהודות על כל מה שבא.

הגמרא אומרת (בבא בתרא קמא), אמר רב חסדא, לדידי עדיפא בנתן. אני מעדיף בנות יותר מבנים. ולרש"י היו חמש בנות ולא היה לו שום בן, וכל הבנות שלו היו מופלגות בתורה, והלוואי עלינו שנהיה כמותם. הם העמידו את גדולי ישראל, אחת היתה אמו של רבינו תם והיתה אמו של רשב"ם ועוד ועוד.

עוד אומר היסוד ושורש העבודה, למשל כשרואה אדם שחסר אחד מבית הכנסת שרגיל לבוא. יש אנשים שהם קבועים בבית הכנסת, שיודעים עליהם שהם רגילים להגיע מדי יום ביומו. אם פעם אחת לא בא, יכניס האדם צער גדול בלבו על שחסרה העבודה והנחת רוח מיוצרנו ובוראנו יתברך שמו ויתעלה. שהיה מהראוי לבוא לבוא יתברך שמו מאדם זה.

ויותר מזה, אם היה תלמיד חכם שרגיל ללמוד תורה בקביעות ועכשיו מוטל על ערש דווי רחמנא ליצלן יכניס צער גדול בלבו על שחסרה העבודה ליוצרנו מתלמיד חכם זה. וכן בהיפוך כשרואה את חברו מתפלל בכוונה עצומה מאד, יש אחד שאם רואה את חבר שלו מאריך בתפילה ומתפלל בכוונה, הוא מלעיג עליו. אומר לו, נהיית חסיד? יש לך כבר את סידור הרש"ש?... וכיוצא בזה. למה אתה מלגלג עליו? הוא רוצה באמת לכוון בתפילה ולעבוד את הבורא יתברך! וכי יש בזה עוולה?! אדרבה, צריך לעודד אחד כזה!

יש אחד שרוצה לגדל זקן, אבל מפחד. למה? - ישאלו אותו, כמה מתו אצלך?... ואסור שזה יהיה כך. אדם רוצה ללכת בדרך התורה והמצוות, הייתכן שאנשים ילעגו לו ויבזו אותו, ובגלל זה ימנע? תארו לכם איך היו נראים יהודים לפני דור אחד או שני דורות, הרי כולם היו נראים כך. וכי זו עוולה לחזור שני דורות אחורה?! להראות כמותם? להתפלל כמוהם?! הוא מה שאומר כאן היסוד ושורש העבודה, כאשר אתה רואה אחד שמתפלל בכוונה, אתה צריך לשמוח בזה שהרי נחת רוח באה לבורא יתברך שמו ויתעלה, ויכניס בלבו ומחשבתו שמחה עצומה מאד על זה.

ועוד הוא מאריך ומביא הרבה דוגמאות כיוצא באלו, אלא שהאדם אין מדרכו לחשוב על זה. אבל כשהאדם חושב על הדברים האלו הוא מקיים בזה מצות עשה דאורייתא גמורה של 'ואהבת לרעך כמוך'.

הרבה פעמים אדם אומר לעצמו, מתי אני יכול לקיים את המצוה הזו? - כאשר יש איזה אסון לחבר חלילה או איזה צרה ואני אלך לעזור לו. אז אקיים את המצוה, ואז זה נקרא שאני אוהב אותו. אבל זה לאו דווקא. על כל טוב שקורה לחבר שלך ואתה שמח בשמחתו אתה מקיים את המצוה הזו. וכך המצוה הזו מסתעפת עוד לפרטי פרטים מרובים. וזהו אחד הדברים שבהם תלוי ה'קדושים תהיו', וכמו שאמר רבי עקיבא שזהו כלל גדול בתורה.

פטירת תלמידי רבי עקיבא מפסח ועד עצרת

והנה אנחנו נמצאים בימי ספירת העומר, וכידוע יש כמה מנהגי אבילות בתקופה הזו בגלל שתלמידי של רבי עקיבא מתו מפסח ועד ל"ג בעומר (יבמות ס"ב ב.). ולכאורה למה נפטרו דווקא בתקופה הזו ולא בזמן אחר בשנה?

וההסבר הוא כי תלמידי רבי עקיבא נפטרו מפני שהיה חסר להם בכבוד חבריהם, כמו שאומרת הגמרא (יבמות סב:). ולא מדובר כאן על אנשים פשוטים, אלא על תנאים וגדולי עולם, כדוגמת רבי מאיר ורבי יהודה, וכבר אמרו במסכת עבודה זרה (י"ב) שהקטן בחכמי ישראל יכול היה להחיות מתים, ולפי רום מעלתם ועוצם גדולתם, הקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה ופגעה בהם מדת הדין, על שהיה חסר להם משהו בענין הזה של 'ואהבת לרעך כמוך'.

ולכן מתו דווקא עכשיו. כי ימי ספירת העומר, הם ימי ההכנה לקבלת התורה, וקבלת התורה מותנית בקיום המצוה הזו של ואהבת לרעך כמוך, וכמו שמצאנו שלא קבלו ישראל את התורה אלא כשהיו באחדות, כמו שנאמר (שמות יט, ב) 'ויחן שם ישראל נגד ההר' ומביא רש"י בשם רבותינו (במכילתא שם), כאיש אחד בלב אחד. בכל שאר המסעות היה 'ויחנו', כי היו כולם במחנות מחנות מפורדים ומפולגים, אבל כאשר היה 'ויחן שם ישראל', היתה ביניהם אחדות אהבה ואחוה, אז היה שייך לתת את התורה.

ולכן דווקא בזמן הזה של ההכנה לקבלת התורה מתו תלמידי רבי עקיבא. והיתה עליהם התביעה גדולה, כי הלא אתם תלמידיו של רבי עקיבא שהוא בנה את היסוד הזה של 'ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה!' אתם יצאתם מבית מדרשו! ואיך ייתכן שיהיה חסר לכם בבין אדם לחבירו.

וזהו דבר מבהיל, שכל כך הרבה תלמידים עשרים וארבע אלף, מתו בזמן מועט שכזה. מאחרי חול המועד עד ל"ג בעומר, ללא שבתות זה בערך ארבעה שבועות, כך שיוצא שבכל יום היו בסביבות אלף לוויות. אדם יתאר לעצמו אלף הלוויות בכל יום של אנשים גיילים, הרי הלב נקרע לקרעים. וכאן היה זה לוויות של תלמידי חכמים, ולא תלמידי חכמים סתם, אלא תנאים קדושי עליון. וכל זה למה? - מפני ש'ואהבת לרעך כמוך', זה הכלל הגדול בתורה. הוא שורש ויסוד כל התורה.

בצדק תשפוט עמיתך - ללא משוא פנים

זה דבר אחד שבו תלוי המצוה הזו של 'קדושים תהיו'. והדבר השני הוא הלימוד זכות על חבירו. את הפסוק (ויקרא יט, טו) 'בצדק תשפוט עמיתך' מפרש רש"י בשם רבותינו בביאור אחד כפשטו, שהדיין צריך לדון את הדין בצדק, בלא מורא פנים מאף אחד. וכמו שמזהיר הכתוב (דברים א, יז) 'ולא תגורו מפני איש'.

סיפרו שפעם היה דין תורה בחוץ לארץ באיזה מקום, בין הקהילה שם לבין אחד שהיה עשיר מופלג, ויותר ממה שהיה מופלג בעשירות שלו היה מופלג מאד בעזות הפנים שלו. הוא רצה לחכור מלאכה שהיתה שם מהגויים, ובוזה היה גורם הפסד גדול לקהילה. הוא לא היה צודק בדין, אבל פחדו לקרוא לו לדין ולהשפט אותו.

כך התקרב התאריך שבו באים ועושים קנין בפומבי על החכירה הזו, ומי שמאחר ולא מגיע למעמד הזה מפסיד ונשארת החזקה הקודמת על החכירה. שלח הרב של העיר והזמין את העשיר הזה לבוא אליו לדין תורה, בדיוק באותו היום שבו יש את מעמד החכירה. הגיע היום המיועד, והעשיר הזה בא והתחיל לשאול, מה יש? למי אני חייב? אני לא חייב כלום לאף אחד! כך זה טבעם של בני אדם, שאומרים כל העת אנחנו לא חייבים כלום לאף אחד. שוכחים שיש אחד שחייבים לו ועתידים לתת דין וחשבון לפניו...

התחיל הרב לדון בדין התורה, כאשר מצד אחד יושב הנציג של הקהילה ומשמיע את הטענות של הקהילה, ומהצד השני יושב העשיר כשהוא מביט בכל רגע אל השעון שלו, הרי בזמן הזה מתנהל מעמד החכירה ועוד כמה שעות יחלוף הזמן ויפסיד הכל. כך עובר הזמן, והרב בסבלנות ובמתנות שומע את הצדדים ומאריך בדיון.

בסוף, כשראה העשיר שהזמן עובר ועוד מעט כבר יחלוף הזמן ומישהו אחר יקבל את החכירה, פנה ואמר, כבוד הרב, אני מצטער מאד אבל אני מוכרח ללכת עכשיו. אחזור יותר מאוחר. קם ממקומו ונגש לפתוח את הדלת, ולהפתעתו הדלת סגורה. מיד התחיל לצעוק, מי כאן סגר את הדלת?! אמר לו הרב, אני סגרתי את הדלת, והנה, המפתח נמצא אצלי. מה תעשה? התחיל העשיר הזה לצעוק ולקלל, לבזות ולחרף. אני העשיר כאן! - תהיה עשיר.. אני כמו קרח! תהיה כמו קרח.. אנחנו לא חוששים. וכך העשיר בשלו והרב בשלו, עד שעבר הזמן. אמר לו העשיר, תאמין לי כבוד הרב, אתה האדם הראשון שאני נכנע אליו. נכון, עשית לי מה שעשית, אבל כיון שראיתי שאתה נחוש בדעתך ואתה לא מוותר - הרמתי ידים.

זהו 'בצדק תשפוט עמיתך' כמו שמפרש רש"י, שהדיין צריך לדון על פי דין התורה, בלא משוא פנים ובלא מורא. אין לדיין מה לחשוש, כי זה דבר פשוט שמי שמקיים את דיני התורה והמצוות כדבעי והולך בדרך התורה, הקב"ה שומר עליו מכל רע.

בצדק תשפוט עמיתך - לימוד זכות על חבירו

זהו פשטו של מקרא. אבל מביא רש"י עוד פירוש. דבר אחר, בצדק תשפוט עמיתך מכאן למדו רבותינו (סנהדרין לב.) שכל אחד צריך ללמד זכות על חבירו. וזה דבר שצריכים להתחנך בו כל אחד ואחד, ובפרט בתקופה שלנו שיש חיסרון גדול במידת הסבלנות בין אחד לשני. תמיד אדם מייחס לחבירו כוונות רעות. 'למה הוא עשה לי כך וכך?' - בגלל

שהוא שונא אותי, בגלל שהוא רוצה להרע לי'. וברוב ככל הפעמים זה לא נכון, והוא עשה כך לפי תומו, רק אתה הוא שמייחס לחבר את כל המחשבות האלו. וזהו עצת היצר, ומצוה לעקור את זה. ואדרבה, יש מצוה ללמד זכות ולחפש צדדים בזכותו של החבר.

וזהו הדבר השני שהוא מעיקרי העיקרים, כמו שאומר היסוד ושורש העבודה. מצות עשה של בצדק תשפוט עמיתך לדון את חבירו לכף זכות בכל ענין ובכל מעשה שיעשה חבירו, ואפילו שהזכות יהיה רחוק מן השכל. לפעמים בשביל ללמד זכות על אחד צריכים לעשות חשבון ופלפול גדול. ואף על פי כן, צריך לעשות כך.

צווה הבורא יתברך לקרב אל לבו דווקא את הזכות והיא התלויה ומחוברת למצוה של ואהבת לרעך כמוך, כי דבר ברור הוא, אומר היסוד ושורש העבודה, אם ידון את חבירו לכף חובה אפילו פעם אחת, שוב אינו יכול לקיים בו מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך על בוריה ושלמותה. אם רק פעם אחת דנת אותו לכף חובה, אמרת: 'כך וכך הוא עשה לי בגלל שכך וכך הוא חושב עלי', ובגלל שהוא כזה וכזה, כבר יש לך בלב איזה טינא וקפיידא עליו, וכבר לא תוכל יותר לקיים את המצוה של ואהבת לרעך כמוך בשלמות.

ושתי המצוות הללו, לאהוב את חבירו ולדון אותו לכף זכות, יכול האדם לקיים בכל עת בכל שעה בכל רגע כיון שיכול לקיים את זה במחשבה ובמעשה. כיצד? - הוא חוזר ומפרש שוב. אם עושה לרעהו איזה טובה בפועל, הרי הוא מקיים מצות ואהבת בפועל. ואם רואה או שומע על חבירו איזה טובה והוא שש ושמה בלב שלם הרי קיים מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך במחשבה. וכן חס ושלום להיפך. נמצא שיכול האדם לקיים בכל עת שתבוא לידו. אפילו במרחץ, גם אז אפשר לקיים את המצוה הזו.

בגמרא מובא מעשה נורא, שממנו אנו רואים את היסוד הזה, עד כמה צריך לדון את חבירו לכף זכות אפילו בצד רחוק. אומרת הגמרא במסכת שבת (דף קכו:), תנו רבנן, הדין את חבירו לכף זכות דנים אותו לזכות. מדתו של הקב"ה שהוא מודד תמיד מדה כנגד מדה. לפי ההתעוררות שאדם מעורר כאן למטה, כך מתעוררת עליו בשמים אותה מידה. ולכן אם אדם רגיל ללמד זכות על חבירו, גם בשמים מלמדים עליו זכות, בין בחיי חיותו, ובין לאחר מיתתו.

ובספרים הקדושים כתוב (ע' אלשיך ויקרא א ו, טז ג, בינה לעיתים דרוש סג, ובדברי מרן החיד"א זצ"ל בספר מורה באצבע סי' ט אות שי, ובספרו דברים אחדים דרוש טו) שאדם צריך לדעת, שפעמים הרבה, אדם אחרי אריכות ימיו ושנותיו כאשר מסתלק לבית עולמו, הוא הדין של עצמו. הוא מגיע לבית דין של מעלה, ואומרים לו, טוב שבאת. אנחנו עסוקים כאן בדין של מישהו, וצריכים אחד חכם כמוך שיעזור לדון אותו. מספרים לו את כל מה שהוא עשה, אבל לא אומרים לו שזה הוא ושעליו הדיון, ושואלים אותו בסוף מה דעתך עליו? צריך לתת לו שכר, או לתת לו עונש? ואז אחד כזה שתמיד היה דן את חבירו לכף חובה וקנה בנפשו

את התכונה הזו, גם עכשיו הוא ישתמש בתכונה הזו. הוא יאמר, אחד כזה שהרשיע כל כך הרבה, שחיסר כל כך בעבודת ה', צריך לשים אותו בכף הקלע מאה שנה. אומרים לו בכבוד... מה שפסקת, לך פסקת. אבל כשאדם קנה לעצמו את המידה הזו של לדון לכף זכות, גם בשמים יהיה נידון בכף זכות.

מספרת הגמרא, מעשה באדם אחד שירד מהגליל העליון ונשכר אצל בעל הבית אחד בדרום שלש שנים. הלך למרחקים מהגליל לנגב, ושם היה משרת בנאמנות בעל הבית אחד שלש שנים רצופות. בערב יום הכפורים אחרי שלש שנים, אמר לו תן לי שכרי ואלך ואזון את אשתי ואת בני. הרי שירתתי אותך בנאמנות כבר שלש שנים, כל מה שבקשת עשיתי, ובכן, מגיע לי שכר על זה. תן לי את שכרי ואלך. אמר לו אין לי מעות. אתה רוצה כסף מזומן? אין לי. מה אני יכול לעשות? אמר לו תן לי פירות, אם אין לך כסף תן לי שווה כסף, פירות. אמר לו אין לי. נגמרו הפירות. אמר לו תן לי קרקע. תביא לי איזה חלקת שדה ואני אמכור אותה ומה שאקבל תמורתה יהיה לי להביא לאשתי ובני. אמר לו אין לי. אמר לו תן לי בהמה, אמר לו אין לי. הכל אין לו. והנה הפועל הזה היה אצלו שלש שנים, והוא יודע טוב מאוד מה יש לבעל הבית ומה אין. הוא יודע שיש לו כסף ויש לו פירות, הוא יודע שיש לו קרקעות ויש לו בהמות, אלא שבעל הבית אומר אין לי. תן לי כרים וכסתות - אין לי. אגב, כך זה גם היום, שעל כל דבר אומרים 'אין לי'... תבוא מחר...

כך דחה אותו על כל דבר ודבר. הפשיל כליו לאחוריו והלך לביתו בפחי נפש. יהודי שעבד את אדוניו במשך שלוש שנים בנאמנות, ועכשיו הוא בא ומבקש את מה שמגיע לו, לא בחסד אלא בזכות, ובעל הבית אומר לו על כל דבר אין לי ואין לי. אחד מאתנו מה היה עושה במצב כזה? היה אומר לו, אין לך? אני כבר אסדר שיהיה לך... שולח לו איזו פצצה.. אבל הוא לא צעק ולא קילל ולא התווכח. אתה אומר שאין לך? - טוב. הלך לביתו בפחי נפש. תארו לכם את הפגישה שלו עם אשתו ובניו, בערב יום הכפורים. אחרי שלוש שנים שלא ראו אותו, הבנים שואלים אותו, אבא, טוב שבאת. ומה הבאת לנו? איזה מתנות? והוא אומר, אין לי.. אז מה כן הבאת אתך? אין לי.. כלום לא הבאתי. כמו שהוא הלך בלי כלום, כך הוא חוזר. איזה צער ואיזו בושה ועגמת נפש יש כאן.

מספרת הגמרא, לאחר הרגל, אחרי שעבר המועד, נטל בעל הבית הזה שכרו בידו ועמו משוי שלשה חמורים. מטען של שלש חמורים. המור אחד שטעון במאכל, והמור אחד טעון במשתה, יין ושאר משקאות, ואחד של מיני מגדים, מיני מתיקה. והלך לו לביתו. נסע בעל הבית הזה מביתו בדרום אל בית הפועל הזה בגליל. אחרי שאכלו ושתו נתן לו שכרו. שילם לו את הכל עד הפרוטה האחרונה.

עכשיו שאל בעל הבית את הפועל שלו. אמר לו, בשעה שאמרת לי תן לי שכרי ואמרת לי אין לי מעות, במה חשדת אותי? הרי אתה מכיר אותי, היינו שלוש שנים ביחד, ובקשת

את הכסף ואמרתי לך שאין לי, אפילו שאתה יודע שתמיד כן יש לי.. במה חשדת אותי? מה חשבת עלי? אמר לו, אמרתי שמא פרקמטיא בוול נזדמנה לך ולקחת בהן. חלילה, לא חשדתי אותך בשום חשד, אלא אמרתי לעצמי אולי עכשיו בערב יום כיפור הציצו לך איזו סחורה בזיל הזול, וניצלת את כל הכסף המזומן שהיה לך בבית כדי לקנות את הסחורה.

ממשיך הבעל הבית ושואל את הפועל: בשעה שאמרת לי תן לי בהמה ואמרתי אין לי בהמה, והרי אתה יודע שיש לי בהמות! במה חשדת אותי אז? ענה לו הפועל: אמרתי שמא מושכרת ביד אחרים. נכון שתמיד יש לך בהמות, אבל לימדתי עליך זכות, אולי הפעם השכרת את הבהמות לאחרים.

ממשיך הבעל הבית ושואל את הפועל, בשעה שאמרת לי תן לי קרקע ואמרתי לך אין לי קרקע, במה חשדת אותי? השיב לו הפועל, אמרתי, שמא מושכרת לך ביד אחרים. נכון שתמיד יש לך קרקעות, אבל אולי היום החכרת והשכרת את הקרקעות האלו לאחרים והם לא ברשותך, ולכן אתה לא יכול להביא לי קרקע.

שואל אותו בעל הבית שאלות אחרונות: בשעה שאמרת לי תן לי פירות ואמרתי לך שאין לי, במה חשדת אותי? - אמרתי, שמא אינם מעושרות. אולי הפירות לא מעושרים, ולא יכלת לתת לי מהם לפני שהם מתוקנים ומעושרים כדון. בשעה שאמרתי לך אין לי כרים וכסתות במה חשדת אותי? - אמרתי שמא הקדיש נכסיו לשמים. כך דנתי אותך לכף זכות.

אמר לו, בעל הבית, העבודה, הוא נשבע בבית המקדש, כך היה. הדרתי כל נכסי בשביל הורקנוס בני שלא עסק בתורה. ורק עכשיו התרתי את הנדר הזה ובאתי לשלם לך את כל שכרך.

הנה לנו אדם שעבד שלש שנים! ומגיע לו הרבה שכר על העבודה והגיעה, ואף על פי כן הוא מלמד עליו זכות ועוד זכות. אולי באותו היום נזדמנה לו סחורה בזול, ואולי אותו היום הפירות היו טבל, ואולי הקרקעות מוחכרות, וכך לימד עוד ועוד זכות.

הוא מה שאומר היסוד ושורש העבודה, אדם צריך ללמד זכות על חבירו אפילו כשזה רחוק מן השכל. לפעמים אדם אומר, הרי 'המקרה לא יתמיד', כמה פעמים יכול להיות שהוא עושה לי ככה? עוד פעם ועוד פעם, הוא לא בסדר! אבל לא. אתה צריך ללמד עליו זכות עוד פעם ועוד פעם, אולי הוא שכח, אולי הוא מתחרט על מה שעשה ומתבייש לבקש סליחה, וכיוצא בזה.

וכשאדם מכניס בלבו את שתי אלו המצוות שמחוברות והולכות יחד, גם את האהבה לחבירו וגם לדון את חבירו לכף זכות, אז הוא יוכל להגיע למדרגות הנשגבות הללו שפתחנו בהם, של 'קדושים תהיו', וה' יהיה בעזרנו שנוכה לזה.

חידו"ת לפרשת פרשת אחרי מות

א. בענין וידוי שני דכהן גדול ביום הכיפורים

ויקרא (ט"ז ג): "בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה וגו', והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו". ופירש רש"י ז"ל: "וכפר בעדו ובעד ביתו, מתודה עליו עונותיו ועונות ביתו".

ושם (פסוק י"א): "והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו, וכפר בעדו ובעד ביתו, ושחט את פר החטאת אשר לו". ופירש רש"י ז"ל: "וכפר בעדו, וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים שהם כולם קרויין ביתו שנאמר בית אהרן ברכו את ה'".

ומדקדוק לשון רש"י ז"ל מתבאר דבידוי השני מתודה רק על עצמו ועל אחיו הכהנים, אבל הכהן הגדול איננו מתודה על **ביתו זו אשתו**, שהרי כתב: "וכפר בעדו, וידוי שני עליו ועל **אחיו הכהנים**" וכו', וזו לשון הרמב"ם ז"ל בהלכות עבודת יום הכיפורים (פ"ב ה"ו): "זה שנאמר בתורה וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל, מפי השמועה למדו שזה וידוי דברים, נמצאת למד שהוא מתודה ביום הזה **שלשה** וידויים אחד על עצמו תחילה, וידוי שני על ידי עצמו עם שאר אחיו הכהנים ושניהם על פר החטאת אשר לו, והוידוי שלישי על ידי כל ישראל על שעיר המשתלח" עכ"ל.

הרי שגם הרמב"ם ז"ל לא הזכיר וידוי על אשתו בידוי שני דכהן גדול, וזה כדברי רש"י ז"ל. ויש לי להבין שהרי משנה שלימה שנינו ביומא (מ"א ב'): "בא לו [הכהן ג] אצל פרו שניה וסומך שתי ידיו עליו ומתודה, וכך היה אומר אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך אני, **וביתי**, ובני אהרן עם קדושיך אנא השם כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעויתי ושפשעתי ושחטאתי לפניך אני **וביתי** ובני אהרן עם קדושיך" וכו'.

ומפורש באר היטב שבידוי שני של כהן גדול על פרו מתודה גם על **ביתו זו אשתו**, זולת אחיו הכהנים. ולפי זה צריך לדעת להבין מדוע רש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל שם לא הזכירו שבידוי שני מתודה גם אשתו זו ביתו וצ"ב.

ובאמת צריך טעם מדוע הכהן גדול מתודה בפעם השניה גם עליו עצמו וגם על אשתו, והא תו למה לי אחר שכבר התודה פעם אחת עליו ועל אשתו, ומצאתי בתוספות ישנים יומא (מ"ג ב') שהרגישו בזה ע"ש.

שוב ראיתי שהרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול שם (פרק ד' דס"ט ע"א) הזכיר גם בידוי ראשון וגם בידוי שני שהכהן גדול מתודה על ביתו זו אשתו, וצריך לומר שבדבריו לעיל (פ"ב ה"ו) קיצר ולא נחית לה, וסמך על מה שכתב בפרק ד', וראיתי שהוא מוכרח שהרי הרמב"ם ז"ל בפרק ב' אפילו בידוי ראשון לא הזכיר שמתודה הכהן הגדול על ביתו זו אשתו, ובעל כרחין מאי אית לך למימר אלא דסמך על מה שכתב במפורש לקמן, ועיין.

מכל מקום ודברי רש"י ז"ל צריכים ישוב מדוע בוידוי שני דכהן גדול לא הזכיר גם ביתו כנ"ל, ויש לעיין במפרשי רש"י, ולא איסתייעא מילתא האידינא, וכתבתי למזכרת. [ויש לעיין ולברר בספר אהל יעקב מנשה (מערכת ו' אות ה' ד"מ ע"א) ובדברי רבינו הפרי חדש שציין שם].

ב. בענין שאין וידוי על שיעיר פנימי דיום הכיפורים

ויקרא (ט"ז ג'): "בזאת יבא אהרן אל הקודש בכר בן בקר לחטאת ואיל לעולה וגו', ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת ואיל אחד לעולה, והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו".

ומפורש שהכהן הגדול ביום הכיפורים צריך להביא משלו פר לחטאת, והוא פר כהן גדול דיום הכיפורים, והוא מתודה עליו על עונותיו ועונות ביתו זו אשתו כדרשתם בספרא שם הובא בפירוש רש"י (שם פסוק ה') והיינו "וכפר בעדו ובעד ביתו".

והנה שם (פסוק י"א) כתוב: "והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו", ופירש רש"י ז"ל ז"ל: "וכפר בעדו ובעת ביתו וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים שהם כולם קרוין ביתו שנאמר בית אהרן ברכו את ה', מאכן שהכהנים מתכפרים בו [בכפר כהן גדול דיום הכיפורים] וכל כפרתן אינה אלא על טומאת מקדש וקדשיו כמו שנאמר וכפר על הקודש מטומאת בני ישראל (פסוק ט"ז)".

ומבואר דעל פר כהן גדול היה וידוי שני, שהיה מתודה הכהן הגדול ואומר: "אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושך, אנא השם כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעויתי ושפשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושך" וכדתנן ביומא (מ"א ב') עיין שם.

והעיר בני יקירי חו"ב הרה"ג רבי יוסף שליט"א דלכאורה יש להבין דהיכן מצינו כגון דא, שה"וידוי" על הקרבן ו"כפרת" הקרבן חלוקים, שכאן מתודה על פר דכהן גדול על כל עונות הכהנים, ולמעשה הפר אינו מכפר אלא רק על טומאת מקדש וקדשיו בלבד וכנ"ל, ועיין.

והנה במקרא שם (פסוק ט"ו) כתוב: "ושחט את שעיר החטאת אשר לעם והביא את דמו אל מבית לפרכת ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר וגו', וכפר על הקודש מטומאות בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם" וגו', ופירש רש"י ז"ל: "מה שהפר [דכה"ג] מכפר על הכהנים, מכפר השעיר על ישראל, והוא השעיר שעלה עליו הגורל לשם" ע"ש.

ובס"ד נתעוררתי אחר שהשעיר הפנימי [בן זוג דהשעיר המשתלח] מכפר לישראל על טומאת מקדש וקדשיו, כמו שהפר מכפר לכהנים על טומאת מקדש וקדשיו כנ"ל, מדוע לא מתודה הכהן הגדול על שעיר זה, וכמו שמצאנו שהכהן מתודה על הפר דיליה גם על אחיו הכהנים ומכפר הוא על עון טומאת מקדש וקדשיו שלהם, ואם כן יתודה על השעיר הפנימי על עון טומאת מקדש וקדשיו.

ואפשר אולי לומר שרואים אנחנו ששני השעירים דיום הכיפורים הם כקרבן אחד, ויש בזה מה שאין בזה ומשלימים הם זה את זה, כלומר בעלמא בכל עבודת הקרבן יש עבודת הדם ויודוי, וכאן בשעיר הפנימי יש עבודת הדם אבל ויודוי אין בו, ולעומתו בשעיר המשתלח ויודוי יש בו אבל עבודת הדם אין בו, ואם כן יש לומר דשני השעירים הם כחפצא אחד, ועיין שבועות (י"ג ב'), והיינו טעמא נמי שהיו צריכים להיות שוים בכל במראה בקומה בדמים ולקחיתן כאחד יומא (ס"ג א'), והוידוי דהשעיר המשתלח הוא למעשה גם ויודוי על השעיר הפנימי, ועיין.

וראיתי לגאון רבי שלמה הכהן ז"ל מווילנא בספרו שו"ת בנין שלמה או"ח (סימן מ"ב ד"ה ומה דמ"ט ע"ב) שנשאל שאלה זו מאחיו הגאון המובהק רבי בצלאל ז"ל וכה השיבו: "נראה דלא קשיא מידי, דהא גמירי דשתי סמיכות בציבור איכא ותו לא [עיינן מנחות צ"ב א'], וכיון דליכא סמיכה [על השעיר הפנימי] ליכא ויודוי, אבל פר דכהן גדול הוא קרבן יחיד ולפיכך היה בו ויודוי ובכל קרבנות יחיד היה ויודוי בשעת הסמיכה וכדאמרינן ביומא (ל"ו ב') ומתודה על עולה עון עולה, ועל חטאת עון חטאת, ופר דכהן גדול לא גרע משאר חטאות יחיד" עיין שם.

ועם שאיני כדאי כלל וכלל, כהנא רבה וגברא רבה חזינא, ובעניותי תירוצא לא חזינא, שהרי לכאורה יש להבין מעיקרא מאי קא קשיא ליה לגאון רבי בצלאל ז"ל מדוע ולמה אין ויודוי גם בשעיר הפנימי על עון טומאת מקדש וקדשיו, ומה זו קושיא רחמנא אמר שבפר יתודה ולא בשעיר שיתודה, ומה לנו לשאול עוד והרי כך גזרה חכמתו, אלא בודאי שהתקשה להבין מדוע אכן אין ויודוי בשעיר הפנימי אחר שהוא חטאת ובא לכפרה וכו' כנ"ל, ואם כן מה השיבו אחיו הגאון רבי שלמה ז"ל שמאחר שאין בו סמיכה אין בו ויודוי וכנ"ל, הלא על זה אנחנו דנים שיהיה בו ויודוי, ואם צריך סמיכה להא, אף זאת נכניס בקל וחומר ונאמר מדוע לא אמרה תורה שיסמוך יתודה, זה פשר שאלת הגאון רבי בצלאל ז"ל כנלענ"ד, וצ"ב.

ועכשיו רואה אני שכבר נמצאת שאלה זו בדברי רבותינו הראשונים ז"ל, וזו לשון רבינו החזקוני ז"ל בפירושו לתורה ויקרא (ט"ז ו'): "ואם תאמר אמאי אינו מתודה על שעיר הפנימי אחד מן השלשה וידיים. ויש לומר הואיל והוא לגבוה כדכתיב עלה עליו הגורל לה, גנאי כלפי מטה להתודות עליו". דוק והבן ואתי שפיר.

עוד מצאתי כתוב אצלי בענין זה יש להתבונן ולעורר מלשון הרמב"ם שהזכרנו שאין ויודוי בשעיר הפנימי בן זוג דהמשתלח, אם אינו סותר לכאורה למה שכתב בהלכות מעשה הקרבנות (פי"ח ה"א) ועיין בספר המפתח שם, ועוד יש לעיין בזה בספר יפה ללב ח"ג או"ח (סימן תרכ"א אות א' די"ט ע"ד), ובספרו חלק יפה פרשת אחרי מות (אות ג' די"ח ע"א) ובהשמטות שבסוף הספר (דל"ח ע"ד), ובספרו ויקרא יצחק פרשת (אחרי מות אות ב' ד"ב ע"א). ולא נזכר מדברי רבינו החזקוני.

ג. בענין ויעש בן אהרן כאשר צוה ה'

ויקרא (ט"ז ל"ד): "והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה, ויעש כאשר צוה ה' את משה".

ופירש רש"י ז"ל: "ויעש כאשר צוה ה' וגו', כשהגיע יום הכיפורים, עשה [אהרן] כסדר הזה, ולהגיד שבחו של אהרן שלא היה לובשן לגדולתו, אלא כמקיים גזירת המלך", והם דברי רז"ל בתורת כהנים שם, וגם נכדו הרשב"ם ז"ל בפירושו שם כתב: "ויעש אהרן כשהגיע יום הכפורים כאשר צוה ה' את משה".

ובתב בשפתי חכמים שם: "לא מיד אחר הצוואה אהרן עשה כן, שהרי מיתתן של בני אהרן היה ביום שמיני למילואים, [יום ראשון א' ניסן שנת ב' אלפים תמ"ט], ומסתמא היתה הצוואה מיד כדי שלא יבוא למקדש, ושמיני למילואים היה בראש חודש ניסן, כמו שפירש רש"י (ר"פ שמיני), ואיך עשה אהרן כאשר צוה משה, והא לא צוהו הקב"ה אלא דוקא ביום הכפורים, לכן פירש כשהגיע יום הכיפורים וכו'", והפ דברי הרא"ם ז"ל עיין שם בארוכה.

ובם"ד נתעוררתי ולמה לא נפרש לפסוק ויעש אהרן, כמו שלימדנו רז"ל בקרא דספר שמות (י"ב כ"ח): "וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואהרן כן עשו", ופירש רש"י ז"ל: "וכי כבר עשו, והלא מראש חודש נאמר להם אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם הכתוב כאלו עשו, והם דברי המכילתא, ועיין בזה לחסיד רבינו יונה ז"ל בספר שערי תשובה (שער ב' אות י') ומה שלמד מדברי המכילתא הזו ודוק היטב.

והשתא דאתינן להכי אם כן מדוע לא נפרש כאן גבי אהרן גם כן כנ"ל, אחר שמשה אמר לו כל עניני סדר העבודה דיום הכיפורים, אהרן קבל לעשות כן, ומעלה עליו הכתוב כאילו עשה כן מיד, ועיין.

ד. בענין בקשות גשמיות בתפילות דימים נוראים

ויקרא (ט"ז י"ז): "וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו, וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל".

ובתב בספר הר צבי שם: "אנשי כנסת הגדולה תקנו שלא להזכיר בתפילת ימים נוראים שום בקשות גשמיות, ויתכן שזה מרומז בפסוק הזה וכל אדם לא יהיה באהל מועד בתפילות הימים הנוראים אין להעלות על הלב שום עניינים אחרים בלתי לה' לבדו".

ועם שדפח"ח, יש לי להתבונן שהרי כך היתה תפילתו של כהן גדול בהיותו בהיכל: "יהי רצון מלפניך ה' או"א שתהא שנה זו הבאה עלינו ועל כל עמך ישראל בכל מקום שהם, אם שחונה תהא גשומה. ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים לענין הגשם בלבד בעת שהעולם צריך לו, ושלא יצטרכו עמך בית ישראל בפרנסה זה לזה ולא לעם אחר. שנה שלא תפיל אשה את פרי בטנה, ושיתנו עצי השדה את תנובתם, ולא יעדי עבד שלטן מדבית יהודה".

הרי שהכהן הגדול ביום הכיפורים בהיותו עומד ונמצא באהל מועד עצמו הוא ההיכל לא התפלל ולא בקש אלא רק בקשות גשמיות, ושום בקשה רוחנית לא בקש כגון גאולת ישראל, ולתקן עולם במלכות שדי אתמהא. [ובמקומו עמדנו על כך מדוע לא היה הכהן הגדול מתפלל ומוסיף

אפילו בקשה רוחנית אחת וצ"ב. הבקשה דלא יעדי עבד שלטן מדבית יהודה אינה רק בקשה רוחנית ודוק].

עוד יש להתבונן שהרי מסדרי התפילות דימים נוראים סדרו ובקשו "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, כתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים", וכן סדרו "וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך", הרי שמסדרי התפילה סדרו בקשות ותחנונים על "חיים", וכבר כתב רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בדרשתו לראש השנה (אות ח'): "מה שהזכירו חיים ומיתה אינן בימים בלבד, אלא תפסו להם "חיים" אב הטובות כולן, ו"מיתה" אב לרעות כולן, וכינו כל העונשין שבעולם נגעים, ומיתת בנים, ועניות, וכל מאורעות רעות של גוף בכנוי "מיתה", וכן כל הטובות עושר ונכסים, וכבוד, ובנים, ושלוש, ובריאות בכלל "חיים", וכן עושין הפסוקים בכל מקום, וכן הוא גם בספרו שער הגמול (אות א' ואות ב') ע"ש.

ש"מ תאמר דסוף סוף מסדרי התפילה דימים נוראים לא פרטו בקשות הגשמיות להדיא, וכללום בשם "חיים", וכל כי האי לית לן בה, ומה נעשה עם בקשת "ובספר חיים" שהרי שם פרטו וביארו באר היטב בקשות גשמיות: "ובספר חיים, ברכה, ושלוש, ופרנסה טובה, וישועה ונחמה, וגזרות טובות נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך ישראל לחיים טובים ולשלוש", וצ"ב.

ולתרץ דבספר הר צבי דקדק בלשונו ואמר "**אנשי כנסת הגדולה** תקנו שלא להזכיר" וכו' אבל בקשות הללו של "זכרנו לחיים", "וכתוב" "ובספר חיים" היא אינה תקנת אנשי כנסת הגדולה אלא תקנת אחרונים, כדכתבו רבותינו הראשונים ברכות (י ב') ועיין שם בפסקי הרא"ש ז"ל - אינו מתרץ כלום דסוף סוף זיל בתר טעמא, ועיין.

ה. בענין טהור וקדוש

ויקרא (ט"ז י"ט): "והזה עליו מן הדם באצבעו שבע פעמים וטהרו וקדשו מטמאת בני ישראל", ופירש רש"י ז"ל: "וטהרו, ממה שעבר, וקדשו לעתיד לבא". וכן דרשו בספרא שם. [וראה כי תיבות הפסוק בתורה כתובה "וטהרו וקדשו מטומאות בני ישראל", עולה בגימטריא כדרשתם בתורה שבעל פה: "טהרו לשעבר קדשו לעתיד", ודוק היטב]

ובס"ד נראה לי שכך ביאור הדברים, טהרו מה שעבר, היינו אם נטמא בעבר יש לטהרו ולהפקיע ולסלק הטומאה שחלה ושרתה עליו, אבל בהא לא סגי, כי לא די כמה שסילק הטומאה, עתה יש להחיל עליו מעלת הקדושה, שכך הוא הסדר דטהרה מביאה לידי קדושה כמפורש בסולם העליה של התנא רבי פינחס בן יאיר במסכת עבודה זרה (כ' ב') עש"ה, וכן מפורש להדיא בירושלמי מסכת שבת (פ"א ה"ג ד"ח ע"ב): "מיכן היה רבי פינחס בן יאיר אומר וכו' טהרה מביאה לידי קדושה", וכן הוא במדרש שיר השירים רבה (פ"א ס"ט) ועוד.

ומצאתי בספר הזהר הקדוש ח"ג (דפ"ב ע"ב): "כתיב ראשית חכמה יראת ה', וכתיב יראת ה' טהורה, ואורייתא קדושה אתקרי, דכתיב כי קדוש אני ה', ודא אורייתא דהיא שמא קדישא עלאה, ועל דא מאן דאשתדל באורייתא, **אתדכי ולכתר אתקדש**, דכתיב קדושים תהיו,

קדושים היו לא כתיב, אלא תהיו, תהיו ודאי", הרי שכך הוא הסדר, בתחילה אתדכי דהיינו נטהר ולבותר אתקדש, ועוד עיין בספר הזהר הקדוש ח"ב (דקפ"ב ע"ב): "כד אתדכי בר נש מכל וכל ועקר ליה לעלמין [לטומאה ע"ש], לבתר אשתדל לאתקדשא ולאמשכא קדושה עליה, כדן ולואי דאתקדש" עיין שם. ונכבר נתבאר בחיבוריי במקומות הרבה שספר הזהר הקדוש אזיל בשיטת הירושלמי עיין בזה בחיבורי מנוחת שלום ח"ב (סימן מ"ח דקנ"ז ע"א) וש"נ, וכן הוא גם כאן דסבירא ליה דטהרה מביאה לידי קדושה וכו"ל].

ובספר שמות (ל' ל"ה): "ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קודש", ופירש רש"י ז"ל: "ממלח טהור קדש, ממולח יהיה, וטהור יהיה, וקדש יהיה" ודוק היטב, ועיין בספר לקוטי יהודה (פרשת יתרו דק"מ ע"א) עיין שם.

ולפי זה שכך הוא הסדר וטהרה מביאה לידי קדושה, והיינו וטהרו וקדשו וכמשנ"ת, יש לי להבין מדוע ומאי טעמא רז"ל מסדרי התפילה והברכות קבעו בברכת יוצר דקריאת שמע: "וכולם פותחים את פיהם בקדושה ובטהרה", והקדימו קדושה לטהרה, וכזאת גם בברכת מעין שלש סדרו וקבעו "ונברך עליה בקדושה ובטהרה", וגם בסדר עבודה שבתפילת מוסף דיום הכיפורים קבעו: "והכהנים והעם העומדים בעזרה, כשהיו שומעים את שם המפורש יוצא מפי כהן גדול בקדושה ובטהרה, היו כורעים" וכו', והרי לפי המבואר הסדר הוא טהרה וקדושה, וככתוב במקראות, ולכאורה כך היה להם לסדר וצל"ע.

ודע כי רבינו הרא"ם ז"ל בפירושו לרש"י שם כה כתב: "וטהרו ממה שעבר, וקדשו לעתיד לבא. בתורת כהנים, ופירושו וטהרו מן הטומאה שעברה, וקדשו לעתיד לבא שיזהרו מלטמא עוד" עכ"ל, ובעניותי סיפא דדבריו ז"ל לא הבנתי ומה שחשבתי בזה בס"ד מצאתי שכבר עמד בזה הגאון רבי דוד פארדו ז"ל בספרו משכיל לדוד שם והנני להביא דבריו: "וטהרו ממה שעבר וקדשו לעתיד לבא. פירש הרא"ם ז"ל קדשו לעתיד לבא שיזהרו מלטמא עוד עכ"ל, ולא זכיתי להבין דבריו, דהאיך שייך לומר שיקדש את המזבח שיזהרו ישראל מלטמא עוד, מה ענין קידוש המזבח עם אזהרה לישראל, ומשמעות פשט הברייתא דהכי פירושו וטהרו ממה שעבר מן הטומאה שהכניסו בו ופרחה לה טומאה, אמנם מעתה צריך לקדשו כבראשונה דכתיב וקדשת את המזבח וכו', דהיא אודא לה כשטמאוהו, ועכשיו אחר שחזר ונטהר, צריך נמי לקדשו כבתחילה", והיינו כדכתיבא בס"ד, והגאון מלבי"ם ז"ל שם כתב: "וטהרו וקדשו. פירוש שיטהר מטומאות העוברים. ובזה יקדש להבא שכל העולה עליו יהיה לרצון" ודוק.

ו. בענין חומר עון הגזל

ויקרא (ט"ז ל'): "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו".

ובספר שפתי כהן על התורה שם כתב: "כי ביום הזה יכפר וגו' מכל חטאותיכם. לא אמר מכל עוונותיכם או מכל פשעיכם, כמו שאמר והתודה עליו את כל עוונות בני ישראל ואת כל פשעיהם, לפי שהזדונות נעשות כשגגות אחר שנעשה סדר עבודה".

ומבואר שאחר סדר עבודת יום הכיפורים דכהן גדול, אזי עדיין יש שגגות, שהם הזדונות שנעשו

ונהפכו לשגגות על ידי עבודת היום, ותימה שאחרי סדר העבודה נמחלו מכל וכל עונות ישראל ולא נשאר מאומה אף לא שימצא דשימצא וצ"ע.

וראיתי לרבינו הפרי מגדים ז"ל בספרו תיבת גומא שם (אות ה') שכה כתב: "כי ביום הזה יכפר עליכם וגו', תשובה נראה מזדון שוגג, ומפשע יש לומר מזיד, וביום הכיפורים למאן דאמר תשובה בעינן נפקא מינה ביום אחר מיראה נשאר על כל פנים שוגג, וביום הזה בתאר בנים אף מיראה מכפר מכל חטאתיכם שוגג אין נשאר ומפשעיהם לכל חטאתם נמי לא נשאר" ודוק היטב, ועיין לגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר שם, ובחיבורי הדר יעקב ח"א (סימן ##) וצרף לכאן.

יומא (פ"ה ב'): "עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו, דרש רבי אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו".

ומבואר באר היטב דאף שיום הכיפורים מכפר, מכל מקום היינו דוקא בין אדם למקום אבל בין אדם לחבירו אינו מכפר עד שירצה את חבירו.

בבא קמא (צ"ב ב'): "אף על פי שהוא נותן לו, אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר ועתה השב אשת וגו' ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך" וגו', ועוד שם אמרו: "תנו רבנן כל אלו שאמרו דמי בושנתו אבל צערו אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך" ע"ש.

וראיתי לחד מגדולי קמאי רבינו בחיי ז"ל בביתאורו לתורה שמות (כ"א א') דאישתפיך חמימיה על עון הליכה לערכאות של גויים וכה כתב: "ידוע כי כל המניח דיני ישראל ודן בערכאות של גוים הנה זו עבירה אחת שהיא חומר לכמה עבירות, כי משרשה יפרו וירבו ענפי חטאים גדולים, גם בכנפיה נמצאו נזקים ומכשלות הרבה עד לאין קץ, ואבאר לך כיצד.

ידוע כי הרציחה מן העבירות החמורות שבתורה, והעונש גדול וחמור מאד לפי שהוא שופך דם האדם, ומאבד נפש אחת מן העולם, ולא איבד את הנרצה לבדו, כי אם העתידים לצאת ממנו ואין להם סוף, שהרי אדם הראשון יחידי היה, וכל הבריות של שבעים לשון שיש בעולם, כולן תולדותיו, ואם כן הרי לך כל המאבד נפש אחת כאלו אבד עולם מלא, וכן לענין ההצלה והטובה כל המקיים נפש אחת כאלו קיים עולם מלא, הא למדת כמה גדול עון הרציחה.

ואף על פי שעון הרציחה חמור, עון הגזל, וחילול השם חמור ממנו, כי הרוצח נמחל לו בתשובה, וכמו שמצינו בקין, ולא כן הגזל אין התשובה מועילה לו עד שיחזיר הגזל, ואם אינו מחזירו אינו נמחל לו לעולם.

ובן חילול השם אין התשובה מועילה בו, כי הוא חמור יותר מכריתות ומיתות בית דין, שכן דרשו רז"ל עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה תשובה ויום הכיפורים תולין ויסורין ממרקין שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם, אבל מי שיש בידו חילול השם אין

כח בתשובה לתלות ולא ביום הכיפורים לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת, שנאמר (ישעיה כ"ב) ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר וגו'.

ושתי עבירות אלו החמורות יותר מן הרציחה, והן הגזל וחילול השם, שתיהן נכללות בעון ערכאות של גוים.

חילול השם שהרי זה בודאי מחלל את השם ונותן כבוד לאחר ותהלתו לפסילים והוא מיקר שם עבודה זרה להחשיב אותה, ואמר הכתוב (דברים ל"ב) כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים כלומר כשאוויבינו פלילים, והוי למבוכה הזאת ולשכרות הגדול הזה במקום שידועים זה ועוברין וכענין שאמר הנביא (ישעיה כ"ט) שכרו ולא יין נעו ולא שכר שהרי הם מניחים העיקר ונותנים לעבודה זרה מוהר וחשיבות, והוא שאמר דוד ע"ה (תהלים ט"ז) ירבו עצבותם אחר מהרו כלומר מניחים העיקר ונותנים מוהר לאל אחר לעבדו.

גזל שכל המניח דיני ישראל ומוציא בערכאות של גוים, הרי זה גזל גמור, ואינו חושבו לגזל ועל כן אינו מחזיר, ולפיכך אין לו מחילה לעולם, ועיין שם בכל דברי קדשו זיע"א.

ובעניותי יש לי להבין דברות קדשו ז"ל, חדא איך יתכן שעון גזל חמור מעון רציחה, שזה לכאורה תמוה, שהרי על רציחה חייב מיתה בסיף, מה שאין כן בגזל, וכן על רציחה חייב למסור נפש ויהרג ואל יעבור, מה שאין כן בגזל, ועיין בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן ##), וכן גזלן יש לו חלק לעולם הבא, אבל רוצח אין לו חלק לעולם הבא עיין בחיבורי יחי יוסף (סימן ##), והמעייין ימצא עוד הרבה חומרות שיש ברציחה שאין בגזל וז"ב.

וכבר כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות רוצח (פ"ד ה"ט): "אף על פי שיש עונות חמורין משפיכות דמים, אין בהן השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים, אפילו עבודה זרה, ואין צריך לומר עריות, או חילול שבת, אינן כשפיכות דמים, שאילו העונות הן מעבירות שבין אדם לקב"ה, אבל שפיכות דמים מעבירות שבינו לבין חבריו, וכל מי שיש בידו עון זה הרי הוא רשע גמור, ואין כל המצות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עון זה, ולא יצילו אותו מן הדין, שנאמר אדם עשוק בדם נפש וגו'. צא ולמד מאחאב עובד עבודה זרה שהרי נאמר בו רק לא היה כאחאב, וכשנסדרו עונותיו וזכיותיו לפני אלהי הרוחות לא נמצא עון שחייבו כליה ולא היה שם דבר אחר ששקול כנגדו, אלא דמי נבות שנאמר ותצא הרוח ותעמוד לפני ה', זו רוח נבות, ונאמר לה תפתה וגם תוכל והרי הוא הרשע לא הרג בידו אלא סיבב קל וחומר להורג בידו".

ובוראי אין כוונת רבינו בחיי ז"ל לחומר עון דגזל שהוא חמור יותר מרציחה, ובעל כרחין צריך לומר כוונתו ז"ל אינה אינה לפרט אחד מסויים והוא ענין המחילה, שבזה גזל חמור מרציחה, שבגזל כל עוד שלא החזיר לא נמחל לו לעולם, מה שאין כן ברציחה, וכאשר כתב רבינו בחיי ז"ל.

אלא שאכן צ"ב מדוע ברציחה מתכפר לו בתשובה, אטו גזל ממונו חמור טפי מגזל נפשו, ומדוע לא נימא דאחר שרציחה אף היא בן אדם לחבירו וכנ"ל, אזי כל עוד שלא ריצה אותו לא נמחל לו, וכשם שאם הכהו או הקניטו והדאיבו ולא פייסו ולא בקש ממנו מחילה לא נמחל לו לעולם, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל הלכות חובל (פ"ה ה"ט): "אינו דומה מזיק חבירו בגופו למזיק

ממונו, שהמזיק ממון חברו כיון ששלם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו, אבל חובל בחברו אף על פי שנתן לו חמשה דברים אין מתכפר לו, ואפילו הקריב כל אילי נביות, אין מתכפר לו ולא נמחל עונו עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו, ואטו חבלה באחד מאברי גופו חמורה יותר מחבלת כל גופו שהרגו, ומדוע אכן כתב רבינו בחיי ז"ל דמהני תשובה לרוצח וקין יוכיח, אבל אין מועילה תשובה לעון גזל.

ודוחק רב לתרץ דאין הנין אפשר משאי אפשר, שכאן אחר שרצחו אין לו יכולת לבקש ממי מחילה, ולכן מהני תשובה, מה שאין כן בגזל סמי בידו לבקש מחילה ממנו, ובפרט שמצינו בקשת מחילה מן המת כאומרם ביומא (פ"א א') ובשלחן ערוך או"ח (סימן תר"ו סעיף ב'), ועיין גם בחיבורי גדולה תשובה ח"א (סימן י"א) עש"ב.

ותו יש לדעת מה המיוחד ב"גזל" יותר משאר כל עניני בן אדם לחבירו, והלא אם הונה בדברים את חברו, או ביישו, גם כן אין יום הכיפורים מכפר עד שיבקש ממנו מחילה וכנ"ל במשנה ביומא הנזכרת בראש דברינו, ומה עדיף גזל מאונאת דברים, וע"ב.

ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ##) מה שעמדנו שם בדברות רבינו בחיי ז"ל שאין מועילה תשובה לעון חילול השם וצרף לכאן.

* * *

בבא קמא (צ"ב ב): "תנו רבנן כל אלו שאמרו דמי בושתו, אבל צערו אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם, אין נמחל לו עד שיבקש ממנו, שנאמר השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך" ע"ש.

ראש השנה (י"ז ב): "מיתבי השב בינתיים [בין ראש השנה ליום הכיפורים] מוחלין לו, לא שב בינתיים אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין מוחלין לו."

וראיתי למוה"ר הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהודע ראש השנה שם (ד"ע ס"ב) שכתב: "אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם וכו', רש"י ז"ל כאן לא כתב ביאור אילי נביות, וגם בבבא קמא (צ"ב ב') איתמר לשון זה ולא פירש רש"י שם כלום.

גם בספר הערוך לא הביא ביאור לזה, אך ראיתי בערוך (ערך גב) שהביא מעירובין (ע"ט א') וכן אתה אומר בניב של תבן, והוא גרס ניב בנו"ן, ופירש שהוא מעובה, ע"ש, ואם כן לפי זה כאן ביאור אילי נביות לומר אילים מעובים שהם שמנים הרבה שמעובין בשומן" עכ"ל.

ותמה אני על עצמי ונעלם ממני מדוע מוה"ר הגאון ז"ל לא הזכיר שהוא מקרא מלא ופסוק שלם בספר ישעיה (ס' ו): "כל צאן קדר יקבצו לך, אילי נביות ישרתנוך" וגו', ופירש הרד"ק ז"ל: "קדר ונביות מגדלי צאן לרוב, כי הם יושבי אהלים ונוסעים ממקום למקום ומבקשים מקום מרעה" עכ"ל, ולפי זה "נביות" הוא שם שבט של בני ישמעאל הנודדים ממקום למקום.

אבל במצודת דוד ישעיה (שם) כתב: "כל צאן קדר, הצאן שבארץ קדר המה מובחרים, אילי נביות, האילים שבנביות הם מובחרים", וכן כתב הגאון מלבי"ם ז"ל שם, ולפי זה נביות

הוא שם "מקום", ולא כפירוש רד"ק ז"ל שהוא שם "בני אדם", וכך הוא להדיא במצודת ציון (שם): "נביות, שם מקום ישבו שם מבני ישמעאל ככתוב בכור ישמעאל נביות".

ולא ידעתי מדוע מוה"ר הגאון זצ"ל לא הזכיר למקרא זה, ופסוק זה הוא בהפטרה דפרשת כי תבוא, והובא גם במסכת עבודה זרה (כ"ג ב'), ועיין שם ברבינו חננאל ז"ל, ושם (כ"ד סע"א), עיין שם.

על כל פנים מבואר שאילי "נביות", הכוונה אילים מובחרים, וכפירוש מוה"ר הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל ודוק.

ז. בענין מצות כיסוי הדם מאריכה ימים

ויקרא (י"ז י"ג): "ואיש איש מבני ישראל, ומן הגר הגר בתוכם, אשר יצוד ציד חיה או עוף, אשר יאכל, ושפך את דמו וכסהו בעפר, כי נפש כל בשר דמו בנפשו" וגו'.

ורבינו הקדוש רבי חיים ן' עטר ז"ל בספר אור החיים שם כתב: "דמו בנפשו, פירוש במקום נפשו, ובזה נתן טעם למה צריך לכסות דמו, כי לצד שדמו הוא נפשו, מהמוסר לנהוג בו כבוד זה, כדרך שצוה ה' לקבור אדם מת משום כבודו" עכ"ל"ק.

ומתבאר דכיסוי דם חיה ועוף, הוא כענין קבורת המת, ומצאתי לגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספרו שו"ת בן פורת ח"א (סימן ב' ד"ג ע"ג) שחשף זרוע קדשו והביא מקור לדבר מדברי רש"י בכריתות (ד' ב'), ומדברי רז"ל במדרש איכה רבה ע"ש, ועוד עיין לו בזה בספרו בית האוצר ח"א (כלל ח' אות ב' ד"ה וע"ע דכ"א ע"ב), ע"ש.

כתוב בספר חסידים (סימן תתרע"ט דפוס ברלין): "אמרו לזקן במה הארכת ימים. [אמר להם] כשהייתי שוחט, או אחרים שוחטים, עוף או חיה הייתי מכסה הדם, אחרים לא היו זהירים לכסות הכל, ואני הייתי מכסה אחריהם" ע"ש.

ומפורש יוצא מפי גאון קדמון ז"ל שהזהיר בכיסוי הדם זוכה לאריכות ימים, אבל לא נתבאר טעמא דמילתא.

והנה בחיבורי שנות חיים (ערך קובר מתים) הבאתי שהקובר מתים זוכה לאריכות ימים ע"ש, ומינה יש לומר נמי לכיסוי הדם, שהוא כגדר קבורה כנ"ל, לכך זוכה לאריכות ימים ודוק היטב.

ובס"ד עוד יש לי לומר מדוע הנזהר במצות כיסוי הדם זוכה לאריכות ימים, והוא לפי מה שכתבו תוספות ישנים יומא (ס"ז ב' ד"ה אכילת) שכיסוי הדם הוא מכלל החוקים ע"ש, ומצאתי בס"ד לרבינו יצחק אברבנאל ז"ל בפירושו לתורה דברים (ו' כ'): "ואמנם לענין החוקים, אמר ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה, ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה, והחוקים אין טעמם ידוע אצלנו, אבל תועלתם מבואר, שמביאים האדם ליראה את השי"ת, ולטוב הנצחי המיוחס לנפש, ולאורך החיים הגשמיים, ועליו אמר "לחיותנו" כהיום הזה", הרי שקיום החוקים מביא לאורך ימים, ולכן הזהיר במצוות כיסוי הדם שהיא חוק זוכה

לשנות חיים ואריכות ימים ודוק היטב. [וגוף הדבר נתבאר באריכות בחיבורי שנות חיים (ערך חוקים) עיין שם וצרף לכאן].

ונראה לי לבאר באופן נוסף בס"ד והוא על פי מה שמצאתי בתיקוני זהר (תקון כ"א דנ"ט ע"ב): **"וגדפוי דשכינתא - אינון כיסוי דם חיה ועוף"** ע"ש, והרי כבר ביארנו בחיבוריי פעמים הרבה שהאחוז בשכינה ודבק בה זוכה לאריכות ימים וכמבואר בארוכה בפתיחה לחיבורי שנות חיים ודוק.

ועוד יש לי לומר בס"ד באופן נוסף, שהנה בחיבורי שנות חיים (ערך עבודה זרה) הראיתי שעון זה דעבודה זרה גורם קיצור שנים, ולהפך להפך וביטול וריחוק מעבודה זרה יביא אריכות ימים, ומידה טובה גדולה ממידת פורעניות, והנה מצות כיסוי הדם לימדנו רבינו הגדול בעל התם סופר ז"ל בחידושו למסכת חולין (פ"ט א'): **"לעולם עיקר מצות כיסוי הדם שלא יהיה הדם מגולה על פני שדה כדרך עובדי עבודה זרה לקיבוץ השעירים אשר יקדו שם, שכל עיקר כיסוי הדם היא לביטול עבודה זרה"**, ועיין לרמב"ם ז"ל בספר המורה ח"ג (פרק מ"ו), ואם כן בדין הוא שיטול שכרו מי שנוהר במצות כיסוי הדם שיזכה לשנות חיים ודוק.

ובראות בני היקר רבי עמנואל שליט"א דברי האמורים לעיל, כה שרטט וכתב לי, והנני קובע הדברים כאן.

כתוב בספר חסידים (סימן תתרע"ט דפוס ברלין): **"אמרו לזקן במה הארכת ימים. [אמר להם] כשהייתי שוחט, או אחרים שוחטים, עוף או חיה הייתי מכסה הדם, אחרים לא היו זהירים לכסות הכל, ואני הייתי מכסה אחריהם" ע"ש.**

ומפורש יוצא מפי גאון קדמון ז"ל שהזהיר בכיסוי הדם זוכה לאריכות ימים, אבל לא נתבאר טעמא דמילתא.

ולענ"ד יש לבאר בס"ד הדברים עם דברי ספר חסידים גופיה (סימן שע"ב) שכתב: **"כששוחט אדם חיה או עוף, יחשוב בלבו, זה שלא חטא נשחט וצולין אותו, ואדם שהוא מלא עונות איך ינצל משפיות דמים ומגיהנם, ויחשוב שציוה הקב"ה לכסות דם חיה ועוף, פן יאמר המלאך הממונה עליהם איך דם זה שלא חטא נשפך על ידי חוטא אשר חטאיו כשני וכתולעת, וחותרים בדם הנגזר למות על מצחות האנשים אשר חטאיהם כשני, לכך ציוה לכסות הדם, ודוקא בדם שנשחט חותמים ולא בשאר דם"**.

ועם האמור יש לבאר דברי הזקן שהאריך ימים על ידי מצות כיסוי הדם, בשני דרכים, האחד, שכיון שהתעורר קטרוג על הני אינשי שלא כיסו הדם לגמרי, וזה ח"ו יכול לקצר ימיהם שיחתמו במצחם וכו', והזקן הצילם מזה, לכן מידה כנגד מידה יאריכו ימיו. [וצריך לומר שלא כיסו לגמרי את דם שיצא מן השחיטה וכמו שסיים שם "ודוקא בדם שנשחט" וכו', ועיין לקמיה.

אלא שעוד יש לעיין, כי מבואר בספר חסידים סימן תתרע"ט הנ"ל, שגם הזקן ההוא איהו גופיה כשהיה שוחט לבדו, היה נזהר לכסות הדם, וגם בזה תלה שהאריך ימים, ולא דוקא בגלל שכיסה הדם שאחרים לא נזהרו לכסות.

ובדרך נוספת יש לומר כיון שבשעת שחיטה וכיסוי הדם, צריך להרהר בכל הנ"ל המוזכר בספר חסידים וכמו שכתב "יחשוב בלבו" וכו', אם כן ודאי שב בתשובה בזכות מצות כיסוי הדם, ולכן זוכה לחיים, שתשובה מביאה חיים ומאריכה שנותיו של אדם כדרשתם ביומא (פ"ו ב), ולכן על ידי כיסוי הדם שמעורר לתשובה מאריך ימים.

אי נמי בפשטות, כיון שאם לא מכסה הדם מתעורר קטרוג הנ"ל, אזי כשמכסה הדם מבטל הקטרוג, לכן מאריך ימים ממה שהיה מתקצר אם לא היה מכסה הדם.

ולשון ספר חסידים הנ"ל "בדם הנגזר למות", לא הבנתי היטב, מיהו "הנגזר למות", אם הכוונה שחותמים במצח האדם החוטא עם דם החיה והעוף, שהחיה או העוף הוא "הנגזר למות", או שהאדם החוטא אשר הוא "נגזר למות", חותמים במצחו עם דם החיה והעוף, וזה קצת נפקא מינה ליישוב הראשון דלעיל.

ולעיל כתבתי כדבר ברור שמה שכתב בספר חסידים "ודוקא בדם שנשחט" וכו', הכוונה שלא כיסו לגמרי את דם שיצא ממקום השחיטה וכנ"ל, ועכשיו עולה בדעתי שאולי כונתו אחרת, שכל ענין זה מתעורר כאשר שוחטים חיה ועוף, אבל בעלמא אם הרג חיה ועוף לאיזה צורך שלא בדרך שחיטה, ודמם שפוך, אין מתעורר השטן לומר כנ"ל, ולכך אין צורך לכסות דמם.

ודברי ספר חסידים הנ"ל יובנו, עם מה שאמרה תורה במצות כיסוי הדם "כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא", שהדם הוא הנפש, וכשהוא גלוי הוא מעורר קטרוג, כי הוא נפש, וזהו "נפש כל בשר", דהיינו שגם דם החיה והעוף דמם הוא הנפש, וגם דם האדם הוא הנפש וככתוב "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש", אם כן מיד יש מקום למידת הדין לבוא ולומר מאי חזית דדמא דידך סמיק טפי.

ובזה יובנו הפסוקים בבראשית (ד' י'): "ויאמר מה עשית קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה, ועתה ארוור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך". וכתבו בעלי התוספות שם בהדר זקנים: "כלומר אי אתה יכול לומר שחיה הרגתו, שלא היה לה דעת לכסות את הדם, והיינו דקאמר מן האדמה שהדם היה מכוסה באדמה".

ויש לבאר עם מה שהאריך בספר העיקרים (מאמר ג' פט"ו) שקין סבר שדין הבל כשאר בעלי חיים, שכתב: "קין לא חשב שתהיה שפיכת דם האדם חמורה משפיכת דם שאר בעלי החיים, אבל היה חושב כי כמו שהיה נענש על שפיכת דם האדם, כן יהיה נענש על בעלי החיים אחר שלא הותר לאדם להרגם, כי רוח האדם ורוח הבהמה שוה, כמות זה כן מות זה".

אם כן לפי דברי בעלי התוספות הנ"ל שקין כיסה את דמו של הבל, חשב שבכסותו את דמו יהיה כמו שאר בעלי חיים ולא יתעורר הקטרוג, ולכן אמר השומר אחי אנכי, ולא העלה בדעתו שיהיו דמי אחיו צועקים מן האדמה.

ואולי קין למד מהבל עצמו שהקריב בכורות צאנו, אמר קין אם כן ראוי הוא למיתה כשם שהרג את הצאן, ועוד יש להאריך ואכמ"ל". עד כאן דברי בני הי"ו. ועיין.

ח. בענין טעם מצות כיסוי הדם בעוף

ויקרא (י"ז י"ג): "ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר".

וראיתי לרבינו יעקב ז"ל בעל הטורים שם שכה כתב: "ושפך את דמו וכסהו בעפר, דם חיה ועוף טעונין כיסוי, שאין מקריבין ממנו על המזבח, שלא תהא מדת הדין מקטרגת איך דם יאכל דם, לכך צוהו לכסותו".

ולכאורה דברים ככתבן תמוהים מאוד והרי מהעוף מקריבים על גבי המזבח, עולות וחטאות, וקרבן עולה ויורד, וכמפורש במקראות.

וצריך לומר שכוונת בעל הטורים ז"ל כמו שכתב בספר כלי יקר על התורה שם: "תבין מדעתך טעם איסור הדם שהוא מצד הנפש שבו וזה טעם שוה בבהמה חיה ועוף, אך הכיסוי הוא לעשות היכר שלא יבא לאוכלו, אבל בדם בהמה אינו צריך היכר, כי די לו בזה מה שרואה שניתן הדם על המזבח, וזה סימן לו כי הדם הוא הנפש, ועוד שאין נכון שיאכל העבד משלחן רבו, אבל בדם חיה ועוף אין שום היכר על כן צוה לעשות היכר במקצתו על ידי כיסוי. ואף על פי שתורים ובני יונה קרבים לגבי מזבח - מכל מקום בטלים המה במיעוטם, כי רוב העופות אינן למזבח כמו הבהמות". ובוה מובנים דברי בעל הטורים ז"ל ואתי שפיר ודוק.

ועכשיו רואה אני שמקור דברי בעל כלי יקר בספר החינוך שם (מציה קפ"ז): "משרשי המצוה [של כיסוי הדם] לפי שהנפש תלויה בדם, כמו שאמרנו באיסור דם ולכן ראוי לנו לכסות הנפש ולהסתירו מעין רואיו טרם נאכל הבשר, כי גם בזה נקנה קצת אכזריות בנפשינו, לאכול הבשר והנפש נשפך לפנינו. ובבהמות לא נצטוינו כך לפי שדם הבהמה ניתן לקרבן לכפרה על נפשותינו ואי אפשר לכסותו, ואחר שכן לא רצתה התורה לחלק לנו בין מוקדשין לחולין. ואם גם במין העופות יש מהן קרב לגבי מזבח - מועט הוא, ולדבר מועט לא תחוש התורה לעולם, ומפני כן חייבתנו בכיסוי דם העופות בכולן" ודוק. [בהגהות מקור חסד על ספר חסידים (סימן שע"ב אות א') הביא דברי בעל הטורים הנ"ל והוסיף "חוץ מתורים ובני יונה ולא פלוג בעופות", ולא ראה דברי רבינו החינוך ובעל כלי יקר ודוק. ובענין זה דאמרינן לא פלוג בשל תורה עיין בחיבורי נר יהודה (סימן ט"ו) וצרף לכאן].

וראיתי בכלי יקר שם שכתב טעם נוסף שמצוות כיסוי הדם נוהגת דוקא בעוף וחיה ולא בבהמה, וזו לשונו: "דבר אחר לפי שבשר חיה ועוף אינן בנמצא, והם מחוסרי צידה, ובאין לאדם על ידי טורח גדול או ביוקר, ומצד היות הדבר חביב עליו ביותר יש לחוש פן יאכל הבשר עם הדם על כן צריך לעשות היכר עי ידי כיסוי הדם" עכ"ל.

ולכאורה תמוה מה שכתב שעוף אינו בנמצא, ומחוסר צידה ובא לאדם בטורח גדול כמובן, ועיין חולין (פ"ד א') ובספרא ויקרא (שם) גבי תרנגולין ואווזין דאפילו נצודין ועומדין ע"ש, ועיין לגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר ויקרא שם, ועיין מדרש נחומא (פרשת אמור ס"ו) שהקב"ה לא הטריח את ישראל שיעלו בהרים ולטרוח בשדות להביא הקרבנות ממינין שאינם מצויין אלא ממה שבבית ובאבוס ע"ש, ומינה נמי לקרבנות העופות דמצויין ודוק.

ומצאתי כעת לגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו יפה ללב יו"ד (סימן כ"ח אות ב') שהביא דברי בעל הטורים הללו וכתב: "וקשה ופליאה נשגבה איך השוה עוף לחיה שאינה בהקרבה", והאריך מקראי טובא שהעוף קרב על גבי המזבח ואוכלים ממנו ואסיק דברי בעל הטורים בצ"ע, ובשיטה אחרונה כתב "ועיין בספר החינוך (מצוה קפ"ז)".

ואינו מובן אצלי, אחר דכל רז לא אניס ליה זיע"א ועיניו הטהורות כבר ראו דברי ספר החינוך, אם כן מדוע לא למד מדבריו להסביר דברי בעל הטורים ז"ל וכתב עלה שדבריו "קשים פליאה נשגבה" ואסיק בצ"ע, וצ"ע.

מ. בענין חיוב כיסוי כל דם השחיטה

ויקרא (י"ד י"ג): "ואיש איש מבני ישראל ומן הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר".

חולין (פ"ח א'): "תנו רבנן "וכסהו" מלמד שדם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות. אמר רבי יהודה אימתי בזמן שאין שם דם אלא הוא, אבל יש שם דם שלא הוא פטור מלכסות. תניא אידך "וכסהו" מלמד שכל דמו חייב לכסות, מכאן אמרו דם הניתז ושעל אגפיים חייב לכסות, אמר רבן שמעון בן גמליאל במה דברים אמורים שלא כסה דם הנפש, אבל כסה דם הנפש פטור מלכסות. במאי קא מיפלגי רבנן סברי דמו כל דמו. ורבי יהודה סבר דמו ואפילו מקצת דמו ורבן שמעון בן גמליאל סבר דמו המיוחד".

ופירש רש"י ז"ל: "אבל כסה דם הנפש כו', ושלש מחלוקות הן רבנן סברי כוליה בעי כיסוי, ולרבי יהודה אפילו דם הנפש לא בעי כיסוי אלא מקצתו, כדקתני דדם הניתז פטור מלכסות ואפילו הוא דם הנפש ובלבד שיהא שם דם אחר, ולרבן שמעון בן גמליאל דם הנפש כוליה בעי כיסוי: רבנן סברי דמו כל דמו, משמע".

ולענין הלכה עיין בדברי הר"ף, ובעל המאור, ורמב"ן במלחמות, ובפסקי הרא"ש, ובדברי הרב המאירי זכר צדיקים לברכה, ומסקנת ההלכה אליבא דכמעט כל הפוסקים שאין צריך לכסות כל דמו, וכן פסק מרן ז"ל בשלחן ערוך יו"ד (סימן כ"ח סט"ו): "דם הניתז ושעל הסכין אם אין שם דם אלא הוא חייב לכסות וגורר אותו ומכסהו כדי שיתן עפר גם למטה, אבל אם יש שם דם אחר אין צריך לכסותו כדי שיכסה מקצת דם הנפש", ועיין שם בבית יוסף ודרכי משה.

וכתב רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן תתל"ד): "חכם אחד היה שראה אחד שלוקח נוצה מצואר עוף, ואחר ששחט היה מקנח הסכין בנוצת העוף, ואחר כך היה משליך הנוצה שקנח בו דם הסכין על הדם, ואחר כך מכסה הדם. אמר לו החכם אין לך לעשות לנוצה כך אלא תכסה הדם שנדבק בנוצה".

ובפירוש על ספר חסידים שם (אות א') כתב: "נראה שרבינו ז"ל סובר שצריך לכסות כל הדם של שחיטה, אבל באמת לא קיימא לן הכי עיין שלחן ערוך (יו"ד סימן כ"ח סט"ו)".

ולבאורה היה מקום לומר ולתרוץ דרבינו יהודה החסיד ז"ל סובר כבעל המאור (שם), והראב"ד ז"ל והרמ"ך ז"ל בהלכות שחיטה (פי"ד ה"ח) שפסקו כמאן דאמר שצריך לכסות כל הדם ובזה יעלו דבריו יפה.

אבל הא לא נהירא לי ולא ניחא לי, דאחר שרוב הפוסקים ומהם רבותינו חכמי וגאוני אשכנז פסקו שאין צריך לכסות כל הדם, דוחק לאוקמי סברת רבינו יהודה החסיד ז"ל דלא כרוב הפוסקים, וזה כלל גדול בכללי ההוראה כנודע עיין בחיבורי נר יהודה (דף קפ"ו), ובחיבורי כנסת יעקב (דף ע"ב, ודף פ'), ובשאר חיבוריי.

ובס"ד אני מצאתי בספר חסידים (דפוס ברלין ס"ס תתרע"ח) ששם כתב רבינו יהודה החסיד ז"ל: "אף על פי שהלכה כמאן דאמר שאין צריך לכסות הכל - יכסה הכל", ונתגלה לנו טעם רבינו ז"ל כאן בספר חסידים סימן תתל"ד הנ"ל ודוק היטב.

איברא דהא גופא בעי טעמא דאחר שהלכה שאין צריך לכסות כל הדם כדנקט רבינו ז"ל, מדוע אכן כתב שיש לכסות כל הדם, ועיין גליון מהרש"א לשלחן ערוך יו"ד (שם), ולגאון מהרש"ם ז"ל בספרו דעת תורה יו"ד (סימן כ"ח אות י"ג) שהביאו דברי האחרונים דאף שלא הלכה אין צריך לכסות כל הדם מכל מקום לכתחילה יש לכסות כל הדם וא"ש, ועיין בספר דרכי תשובה יו"ד (שם אות קי"א), ובהגהות מקור חסד על ספר חסידים כאן משם מקח"י, וציוניו כבר נזכרו בדרכי תשובה שם ודוק. ועוד חזון למועד בעזה"י.

י. בענין המבטל ביסוי הדם לוקה בעיניו

ויקרא (י"ז י"ג): "ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר".

ובתב הגאון החסיד רבי אליעזר פאפו ז"ל בספרו המופלא פלא יועץ (ערך שוחט): "ויזהר השוחט מאוד במצות כיסוי הדם וברכתה, ואגיד לדור שראיתי שוחט אחד שחלה בעיניו חולי ארוך, עד שנפל למשכב, ובאו בחלום לנערה אחת שהשוחט הזה פעם אחת שחט עוף אחד ולא כיסה את דמו, ובאותו דם עוף היתה מגולגלת נפש איש ישראל, והיה מוכן להתקן על ידי מצות כיסוי הדם, ולפי שהשוחט לא כיסה את הדם נשארה הנשמה נודדת ולא מצאה מנוח, ובעבור חטא זה בא לו לשוחט הזה החולי בעיניו, והגדתי היום מעשה זה כי יש הרבה שוחטים בזמנינו שאין המצוות חביבות עליהם ומקילים במצות כיסוי הדם, ישמעו זאת ותסמרו שערות ראשם".

והנה מי בא בסוד ה', להבין פשר דבר, אבל נתעוררתי להבין מה ענין ביטול מצות כיסוי הדם לזה שהשוחט הנ"ל שלא נזהר במצות כיסוי לקה וחלה דוקא בעיניו, ולא חלה באבר אחר משאר איבריו, ומה מידה כנגד מידה יש בעונש זה, וככתוב בספר הקדוש נפש החיים (ש"ד פכ"ט): "כי מידת השי"ת שפועל אדם ישלם מידה כנגד מידה, שאותו האבר שקלקל ופגם בחטאו, על אותו האבר עצמו מביא עליו יסורין, ותכלית כוונתו יתברך בזה כדי שמתוך היסורים יבין האדם וידע על איזה חטא באו, וישיב אל לבו להיות מודה ועוזב ושב ורפא לו" ע"ש, וצ"ב.

ואמרתי בס"ד דאפשר ואולי יובן עם מה שכתוב משם רבינו האר"י ז"ל בספר הליקוטנים (פרשת אחרי מות פרק י"ז): "אשר יצוד ציד חיה וגו', סוד כיסוי הדם לעוף ולחיה, כבר ידעת, שיוסף רומז ביסוד, ועולה בגימטריא עוף, וכשם שמכסה האדם היסוד, כך צריך לכסות דם היסוד, שהוא העוף" ע"ש.

וידוע כי ענינו של יוסף הוא סוד העין, וכדכתיב בן פורת יוסף בין פורת עלי עין, ובספר הזהר הקדוש זהר חדש (פרשת וישב דכ"ט ע"ב): "בן פורת יוסף, דהא לית בכל שייפי גופא דיעביד פירין, אלא האי צדיק יסוד עולם, בן פורת עלי עין כמו דהאי עין קיומא דגלגלא, דלא יכלא גלגלא לאתקיימא, אלא בבת עין דיליה הכי יוסף" ע"ש, ובזבחים (ק"יח ב') בן פורת יוסף עין שלא רצתה ליוזן וכו', ועיין מדרש בראשית רבה (פע"ח ס"ו), ומדרש במדבר רבה (פי"ד ס"ו), ובחיבורי הדר יעקב ח"ה (סימן י"ג דמ"ו ע"א) ודוק.

ולפי זה דכיסוי הדם ענינו יוסף בגימטריא עוף, וענין יוסף עין, בן פורת עלי עין, לכן מי שלא נזהר בכיסוי הדם לוקה בעיניו וכמעשה שהיה כנ"ל, כך נראה לי בס"ד בדרך אפשר אם יוכשר, והיודע בה דברים יאיר ויעיר ויאלפני דעת, וישא ברכה מאת ה'.

* * *

ודע כי מנהג ק"ק "יזדים" הי"ו ביום תשעה באב לקיים מצות "כיסוי הדם", שוחטים עופות ומכסים דמם.

ועמדת בטעמו של מנהג ישראל קדושים זה, והנה מלבד הטעם הפשוט שהרי מחלקים העופות לעניים ולנזקקים עמלי תורה, ואנן קיימא לן אגרא דתעניתא צדקה, ועיין בזה בארוכה בחיבורי מנוחת שלום חי"ב (סימן י"ג), ובפרט יובן עם חידוש נפלא שמצאתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש כל חי (מערכת ז' אות ח') שכה כתב: "זכריה הרגוהו בבית המקדש ביום הכיפורים שחל להיות בשבת, וגדל עונם מנשוא וכמה אלפים ורבבות צדיקים וגדולי ישראל ותנוקות של בית רבן המית נבזוראדן בסיבת מיתתו של זכריה כדברי רז"ל גיטין (נ"ב ב') ע"ש, ואמרו רז"ל במדרש כי תיקון לעון הזה שהרגו ישראל במקדש ה' כהן ונביא, הוא אם ישראל מכבדים ללומדי התורה, ומחזיקים בידם, אז יכופר להם העון הזה וגם זכריה מוחל להם, כך רשום בזכרוני מאמר רז"ל" עכ"ל. ודוק היטב. [ובעניתי כעת נעלם ממני מקור המדרש הנפלא הזה, והשי"ת יאיר עינינו בתורתו אמנ].

ובס"ד נראה לי שיש בזה טעם נוסף, והוא שהרי חרבן הבית הראשון היה על ידי נבזוראדן רב הטבחים, שליחו של נבוכנצר הרשע ככתוב בספר מלכים ב' (כ"ה ח'), והוא הרג ואיבד טובים שבישראל לאין מספר, כאומרם בגיטין (נ"ז רע"ב): "אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה סח לי זקן אחד מאנשי ירושלים, בבקעה זו הרג נבזוראדן רב טבחים מאתים ואחת עשרה רבוא, ובירושלים הרג תשעים וארבע רבוא על אבן אחת, עד שהלך דמן ונגע בדמו של זכריה, לקיים מה שנאמר ודמים בדמים נגעו" עיין שם בארוכה.

ואמרו במדרש רבה איכה (בהקדמה ס"ה): "היכן הרגו ישראל את זכריה בעזרת ישראל, או בעזרת נשים. אמר לו לא בעזרת ישראל ולא בעזרת נשים אלא בעזרת הכהנים, ולא נהגו בדמו לא כדם איל ולא כדם צבי, שבדם צבי ובדם איל כתיב ושפך את דמו וכסהו בעפר, ברם הכא כתיב כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר", ע"ש וש"נ.

ומפורש שבדמו של זכריה הנביא לא נהגו כיסוי, והשאירו אותו בגילוי עד בוא נבזרדאן רב הטבחים, ועוד מפורש בדברי חז"ל דלעיל שהיתה תביעה מן שמיא על זה שלא כיסו דמו של הנביא זכריה, וזה הגדיל חימה וחרון שנהרגו בחרבן הבית ריבי רבואות כנ"ל.

ולפי זה יובן היטב מנהג "ק"ק היודים" לקיים מצות כיסוי הדם בתשעה באב דוקא, שיהיה בו תיקון ומיתוק לעון הנורא שבהריגת זכריה הנביא, ושלא כיסו את דמו, זה הנלע"ד בפשר מנהג ישראל קדושים לקיים מצות כיסוי הדם בעפר בתשעה באב ודוק היטב.

פרשת קדושים

א. בענין לאו דרכילות אם הותר מפני הפסד הזולת

ויקרא (י"ט ט"ז): "לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך אני ה'", ועיין בספרא ופירוש רש"י ז"ל שם.

נדה (ס"א א'): "תניא אבא שאול אומר מעשה בסלע בית חורון שהיו מחזיקין בה טומאה ולא יכלו חכמים לבדוק מפני שהיתה מרובה, וכו', ובדקו ומצאו בור גדול מלא עצמות. תנא הוא הבור שמילא ישמעאל בן נתניה חללים דכתיב והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי אנשים אשר הכה ביד גדליה, וכי גדליה הרגן והלא ישמעאל הרגן, אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן, אמר רבא האי לישנא בישא אף על פי דלקבולי לא מבעי, מיחש ליה מבעי, הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא, אתו לקמיה דרבי טרפון אמרו ליה לטמרינן מר, אמר להו היכי נעביד אי לא אטמרינכו חזו יתייכו, אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מבעי מיחש ליה מבעי, זילו אתון טמרו נפשייכו".

ופירש רש"י ז"ל: "יוחנן בן קרח, אמר לו לגדליה שמעתי שבא ישמעאל בן נתניה להרגך (ירמיהו מ'): ביד גדליה, משמע שעל ידי גדליה נהרגו: מיחש ליה מיבעי, ושמא הרגתם ואסור להציל אתכם".

וראיתי לגאון המובהק רבי אברהם הכהן ז"ל משאלוניקי בספרו היקר טהרת המים חלק שיוורי טהרה (מערכת ר' כלל נ"ג) שכתב: "רכילות במקום סכנה, אם שמע מראובן שבדעתו להרוג את שמעון מצוה לשומע שיגיד לשמעון שישמור עצמו מראובן, כך אמרו חז"ל בתלמוד נדה (ס"א א') והביא דבריהם רש"י ז"ל בפירושו לירמיה (מ"א ט'), ורבותינו הראשונים [החזקוני והריב"א] כתבו בפסוק לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך דבאו בסמיכות לאשמועינן דבמקום סכנה אין לאו זה דלא תלך רכיל בעמך ע"ש, ובשיוורי טהרה לעיל (מערכת ג' כלל כ"ד) ועוד שם (מערכת ל' כלל כ"א) דקדקתי מדבריהם דאם שמע מראובן שדעתו לעשות לשמעון בזיון או נזק ממון, אזי מפני הספק נכון שלא יגיד כלל לשמעון, ודלא כיש חולקים בזה ע"כ.

ותחילה וראש צריכים אנחנו להביא לפני המעיינים ה"י דברות רבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל, שהזכיר בשיוורי טהרה שם.

רבינו החזקוני ז"ל בפירושו לתורה ויקרא (י"ט ט"ז) כה כתב: "לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך, אילו נאמר ולא תעמוד בו"י הייתי אומר שתי מצוות הן, עכשיו שכתוב לא בלא ו' על כרחינו שניהם מצוה אחת הן וכו', לא תלך רכיל, אבל אם שמעת עצה על חברך להרגו לא תעמוד על דמו אלא הודע לו העצה".

ובזאת הובא בספר רבותינו בעלי התוספות על התורה בפירוש ריב"א ז"ל שם: "יש מפרשים לא תלך רכיל בעמך אף על פי שהזהרתיך על לשון הרע לא תעמוד על דם רעך, שאם אמר לך אדם אחר שיהרגנו לא תעמוד עד שתודיע לו". [נורבינו הגדול רבי חיים ן' עטר ז"ל בספרו אור החיים הקדוש ויקרא (שם) זכה לכוין לדברי רבותינו הראשונים ע"ש].

ונראה שהגאון רבי אברהם הכהן ז"ל דקדק ממה שכתב רבינו החזקוני: "אבל אם שמעת עצה על חברך להרגו לא תעמוד על דמו אלא הודע לו העצה", וכן ממה שכתב הריב"א ז"ל: "שאם אמר לך אדם אחר שיהרגנו לא תעמוד עד שתודיע לו", דהיינו דוקא אם אמר להרגו נפש, רק אז הותר לאו דרכיל, אבל לא אם אמר שרוצה להגונבו או להזיקו דבכהאי גוונא עדיין איסור דרכילות קיים ודוק.

ובעניותי תמה אני על עצמי, דאם כדבריו ז"ל דלאו דרכילות הותר רק גבי פיקוח נפש שאומר שרוצה להרגו דאז מותר לו לומר זאת לשני, מאי טעמא בעינן קרא להתיר לאו דרכילות, והלא כל העבירות שבתורה, וזולת שלש עבירות החמורות, הותרו משום פיקוח נפש, וכדאמרו בפסחים (כ"ה סע"א), וכשם שהותר לנו לחלל שבת להציל נפש בישראל, כך הותר לנו לאו דרכילות להציל נפש בישראל, ולמה לי קרא מיוחד להתיר לאו דרכילות משום פיקוח נפש, אתמהא.

ובאמת כל המכוון של רבותינו הראשונים ע"ה הוא ללמדנו דאחר דחפצא דלאו דרכילות היא אמירת והעברת דברי גנאי שאמר ראובן על שמעון, כאן שכוונתו באמירתו היא לתועלתו של השני תו ליכא בזה רכילות ופקע לאו דרכילות, שאין זה רכילות שאסרה תורה, והדברים מדויקים גם בדברי בעל החינוך (מצוה רל"ו) שכה כתב: "שנמנענו מן הרכילות, והענין שאם נשמע אדם מדבר רע בחבירו שלא נלך אליו ונספר לו פלוני מדבר כך וכך, אלא אם כן תהיה כוונתנו לסילוק הנזקין ולהשבית ריב", וכו' עיין שם.

ומבואר דכל שיש תועלת באמירת הדברים לסילוק נזק או להשבית ריב והוא באמירתו מתכוין לשם כן שפיר דמי, כי אין זה מדבר רע בחבירו, ומזה תלמד גם לנדון דידן דאם מגלה לחבירו מה רוצה לעשות לו שמעון להזיקו בממונו וכדומה, לית לן בה ושרי ודוק.

ובודאי הגמור אצלי דמה שכתבו הראשונים ז"ל דאם שמע שרוצה "להורגו", לאו דוקא להורגו, ורק דרשו כאסמכתא סמיכות המקראות דסמך לאו דרכילות ללא תעמוד על דם רעך דמיירי בהריגה ודוק.

ושמא תאמר שאחר שאמרו רז"ל בתוספתא דפאה (פרק א') דלשון הרע שקול כנגד כל שלש עבירות החמורות שבתורה, והרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות דעות (פ"ג ה"ג) כתב: "אמרו חכמים שלש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה, ואין לו חלק לעולם הבא עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים, ולשון הרע כנגד כולם, ועוד אמרו חכמים כל המספר בלשון הרע כאילו כופר בעיקר, שנאמר אשר אמרו ללשונו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו, ועוד אמרו חכמים שלשה לשון הרע הורגת האומרו והמקבלו וזה שאומר עליו והמקבלו יותר מן האומרו"

ע"ש, אם כן אחר דחזינן חומר לאו דרכילות דשקול כתלת עבירות החמורות הוא, הוה אמינא דאף הוא לא הותר משום פקוח נפש לכך בעינן קרא מיוחד להתירו.

הא ליתא, ואי אפשר לאומרו, שכבר מפורסמים דברות חד מתקיפי קמאי הריב"ש ז"ל בספר תשובותיו (סימן קע"א דט"ל סע"ב): "ומה שאמרת שהגאונים והרשב"א ז"ל כתבו שהעובר על החרמים והשבועות הוא בכלל לא ינקה והיינו כעובד עבודה זרה וכו' - הם הפליגו להגדיל העון ההוא, כמו שעשו חז"ל שאמרו בשבועות (ט"ל ב') שבכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה וכאן לא ינקה, וכן שנפרעין ממנו ומכל העולם, ולא אמרו בו שיהרג ואל יעבור כמו באותן שלש עבירות, וזה לא עלה על דעת שום אדם ולא חשב אנוש, אלא שדרך החכמים להפליג בהגדלת העוונות כדי שישמר האדם מלהכשל בהן, אמרו בערכין (ט"ו ב') כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש עבירות עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים וכו', וכן במסכת נדרים (מ' א') יצא רבי עקיבא ודרש כל שאינו מבקר את החולה כאילו שופך דמים, ובשבת (ק"ה ב') אמרו הקורע בגדיו בחמתו יהיה בעיניך כעובד עבודה זרה, היאמר אדם באלו וכיוצא באלו יהרג ואל יעבור, הא ליכא למימר" ע"ש, ועיין בזה לגאון רבינו חיים פאלאג'י ז"ל בשו"ת לב חיים ח"א (ר"ס כ"ט), ובספרו גנזי חיים (מערכת כ' אות א'), ועוד לו שם (מערכת ה' אות כ"ח) ועוד לו שם (מערכת ע' אות כ"ו) ע"ש, ועיין גם בספר שדי חמד חלק הכללים (מערכת ח' כלל צ"ב), ושם חלק דברי חכמים (סימן ז') ונתבאר במקומו בס"ד.

ומינה נמי לנדון דידן דלא יעלה על הלב לומר דלאו דרכילות חמור כל כך עד שצריכה התורה לכתוב פסוק מיוחד להתירו משום פיקוח נפש, וזה ברור.

ולבאורה אדרבה ממקום שבאת, שהרי אמרו רבינו החזקוני והריב"א ז"ל דלא תלך רכיל הותר כדי שלא תעמוד על דם רעך, והרי בעצם לאו דלא תעמוד על דם רעך נכלל שיהיה גם שלא יאבד ממון זולתו וישתדל בהצלתו כמפורש בדברי הרמב"ם ז"ל בספר המצוות (לאוין רצ"ז): "לא תעמוד על דם רעך וכבר אמרו שמי שיכבוש עדות תכללהו גם כן זאת האזהרה כי הוא רואה ממון חבירו והוא יכול להחזירו אליו באומרו האמת, ולשון הספרא מנין אם אתה יודע לו עדות שאין אתה רשאי לשתוק עליה, תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך", וכן הוא בספר החינוך (מצוה רל"ז), ועיין בספר שער המשפט חו"מ (ר"ס כ"ח סק"ב), ולגאון חקרי לב ז"ל חו"מ (ח"א סימן י"ד), ושו"ת משכנות יעקב חו"מ (סימן י"ב), ושו"ת שואל ומשיב מהדורה תנינא (ח"ג סימן ק"ט), ובספרו יד שאול יו"ד (סימן רכ"א אות י"א), ואמרי בינה חו"מ (דיני עדות סימן ח'), ושו"ת טהרה (מערכת ע' כלל פ"ה וכלל כ"ד), ודמשק אליעזר חו"מ (סימן כ"ח סק"ה), ודברי הגאונים (סוף הלכות עדות), ומשך חכמה (פרשת קדושים), והגהות מקור חסד לספר חסידים (סימן תרפ"א אות ג'), ובספר עולת יחיד בארוכה, ועיין בחיבורי תפארת יצחק (סימן ח') וכתבתי במקומו בס"ד.

ומינה דלאו דלא תלך רכיל שהותר בעבור לאו דלא תעמוד על דם רעך מאחר שסמכתם תורה בקרא אחד וכאשר כתבו רבותינו הראשונים וכנ"ל, הותר לכל אשר נכלל בלאו הזה הן נפשות והן ממון, ומותר לו לומר רכילות להצילו מהפסד ממון באומרו לראובן דע כי שמעון עומד להזיקך או לגנוב ממך ודוק.

וביותר אני תמה על עצמי מדוע הגאון רבי אברהם הכהן ז"ל לא ראה דברי רבותינו הראשונים בעלי התוספות ז"ל על אתר בההיא דנדה, שכה כתבו: "אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא, פירש בקונטרס ושמה הרגתם ואסור להצילכם, ובשאלות דרב אחאי מפרש שמא הרגתם ואם אטמין אתכם חייבתם ראשי למלך, והיינו מיחש מיבעי ליה למיחש, שיש לחוש ללשון הרע להאמינו לגבי זה שיזהר שלא יבוא לו הפסד ולא לאחרים" עכ"ל.

ולשון רבינו הרא"ש ז"ל בפסקיו לנדה שם (ס"ה): "ובענין זה דוקא יש לחוש ללישנא בישא היכן שיכול לבוא לידי היזק לו או לאחרים, אם לא יחוש לו, וכהך עובדא [דרבי טרפון], וההיא דגדליה בן אחיקם, אבל בענין אחר אסור אפילו לחוש ללשון הרע ולהאמינו כלל וכלל", וכן הוא בתוספות הרא"ש נדה שם.

ועל דברי הרא"ש ז"ל הללו כתב הרב תוספת יום טוב ז"ל בהגהות מעדני יום טוב שם: "או לאחרים, וכן כתבו התוספות, וממילא משמע דכמו דמיבעי ליה לחוש אם יכול להיות שיבוא לו נזק לעצמו, הוא הדין נמי אם יכול להיות שיבוא היזק לאחרים דמאי שנא, דבודאי יש לו לאדם לחוש להיזק של אחרים כמו שיש לו לחוש לנזק של עצמו, וכלל גדול בתורה ואהבת לרעך כמוך, ועובדא דגדליה העלה עליו הכתוב כאילו הרג לכל הנהרגים ביד ישמעאל ואף על פי שהיה לחוש לעצמו לא הזכיר הכתוב לזה, והזכיר שלא היה חש לאחרים", וזה כדכתיבנא בס"ד.

ועיינתי במה שרמז הגאון רבי אברהם הכהן ז"ל לעיין בדברי עצמו בספרו שיורי טהרה (מערכת ג' כלל כ"ד) וראיתי שכתב שם: "נראה לי דאם אחד שמע מראובן שדעתו לגנוב משמעון כדי לצערו וכו' נכון הדבר שאין לו להגיד זה לשמעון דשמא ראובן אמר זה בדרך הגזמה בעלמא ועביד אינש דגזים ולא עביד ואיך יהיה זה הולך רכיל ומוציא דבה על ראובן, וראיה לדבר דברי הראשונים בפירוש הסמיכות לא תלך רכיל לא תעמוד על דם רעך דאם שמע מראובן שדעתו להרוג את שמעון יגיד זה לשמעון דבמשום סכנה לא נאמר לאו דלא תלך רכיל ע"ש, ומינה דאם ליכא סכנה בכהאי גוונא איכא ללאו דלא תלך רכיל" וע"ש. [ועיין בספר זכר עשות (מערכת ע' אות ד')].

וחושבני שלפי מה שכתבנו בכהאי גוונא מותר לו לומר לשמעון שראובן חושב לצערו או להזיק ממונו, ולא אמרינן בכהאי גוונא עביד אינש דגזים, דכל הא דאמרו עביד אינש דגזים הוא שאין לחייבו ולהוציא ממנו ממון על סמך דבריו ודיבוריו כי אכן עביד דגזים ולא עביד, עיין בסוגיא דשבועות (מ"ו א'), ובשיורי טהרה (מערכת ע' כלל פ"ד), ובארוכה בחיבורי כרם יעקב (סימן י"ד אות ג'), אבל בגלל דעביד דגזים שישתוק ולא יגלה און חבירו מפני ספק נזק שיבוא עליו - זו לא שמענו, כי כל שיש צורך ליתא ללאו דרכילות כאשר ביארנו זה הנלע"ד בס"ד.

אחר כותבי כל האמור בס"ד אמרתי לנפשי לעיין בדברי מרא דשמעתתא הוא הכהן הגדול מאחיו מרנא ורבנא החפץ חיים זצ"ל וראיתי לו בספרו הלכות רכילות (כלל ט' ובאר מים חיים אות א' ואת ט' ואת י"א) שהאריך בפתגמא דנא, והביא ראיות מפורשות דכל כי האי דאין כוונתו אלא לגלות און חבירו לתועלתו שיזהר מנזק וכדומה תו לא מיקרי רכילות ומצוה נמי איכא, והביא

גם ראייה מדבריי רשב"ם ז"ל ותוספות בבא בתרא (ט"ל ב') וגם דן שם אם בעינן שיהיה מוחזק לעשות דאם לא כן אמרינן עביד אינש דגזים ע"ש, ותל"ת שזכינו לדעתו של גדול זיע"א.

אך מה שסיים שם: "ואולי יש לחלק בין חשש דשמיעה ובין הסברא דעביד אינש וכו' ואולי הוא חשש רחוק מאוד", לא הבנתי היטב ויש להתיישב עוד בדבר, ואני הנלע"ד כתבתי בס"ד.

ב. בענין חומר איסור מקבל לשון הרע מהאומר

ויקרא (י"ט ט"ו): "לא תלך רכיל בעמיק לא תעמד על דם רעך אני ה'".

כתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול (הלכות דעות פ"ז ה"ג): "אמרו חכמים שלש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם, וכו', ועוד אמרו חכמים שלשה לשון הרע הורגת האומרו והמקבלו וזה שאומר עליו והמקבלו יותר מן האומר".

ומבואר באר היטב דחמור וגדול איסורו של מקבל לשון הרע, יותר מהאומר לשון הרע.

ומקור הדברים נראה לי בס"ד באוצר מדרשים (חופת אליהו דף קע"ב): "אבק לשון הרע דכתיב ויבא יוסף את דבתם רעה. מיכן אמרו שני צדיקים לקו זה מזה יעקב ויוסף, יוסף שסיפר לשון הרע גרם בית האסורים לעצמו שתים עשרה שנה, ויעקב שקבלה נסתלקה ממנו שכינה עשרים ושתיים שנה, הא למדת שכל המספר לשון הרע לוקה פעם אחת, והמקבלו לוקה שתים, וגורם לעצמו גיהנם".

ובתב רבינו הגדול ז"ל בספר חפץ חיים (כלל ו' סס"א): "אמרו חז"ל, שכל המקבל לשון הרע, ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר "לא תשא שמע שוא" וסמיק לה "לכלב תשליכון אותו". עוד אמרו, שגדול ענש המקבלו יותר מן האומר" ע"ש.

ומעמא דמילתא נראה פשוט דלא עכברא גנב אלא חורא גנב (עיין ערכין ל' א' ורש"י), כי בלא שיש מי שישמע הלשון הרע, המדבר לא היה מדבר לשון הרע.

ובן ראיתי בספר חפץ חיים (כלל ז' סעיף ז') שכתב: "למקבל גם כן אסור להחליט בליבו את חברו לגנות עבור זה וכנ"ל, ומלבד איסור הקבלה עובר על לאו ד"לפני עור לא תתן מכשול" עם עוד כמה עשין ולאויין כנ"ל בפתיחה, כיון שהמספר בודאי עובר על איסור לשון הרע, והוא בשמיעתו הביאו לאיסור זה, דאילו לא היה רוצה לשמוע מאיתו, לא היה חבירו בא לכלל איסור, וכל שיתקבל יותר לפניו דברי המספר ויהיה אהנו מעשיו, יהיה יותר גרוע להמקבל גם כן, שעל ידו בא חבירו לאיסור גדול כזה", ועוד עיין שם בחפץ חיים (הלכות רכילות כלל ו' סעיף ז') ודוק היטב.

וראיתי לגאון רבי משה חאגיז ז"ל בספרו היקר משנת חכמים (סימן מ"ה) שכתב: "ובכלל הסרת נזק האזן צריך להיות מסיר אזנו משמוע לשון הרע, פוק חזי במסכת פסחים (פ"ז

(ב'): "אמר רבי יוחנן מפני מה זכה ירבעם בן יואש מלך ישראל להמנות עם מלכי יהודה, מפני שלא קבל לשון הרע על עמוס, ודוד מלך ישראל שקבל לשון הרע נענש כאומרם במסכת שבת (נ"ו ב'), ואם כן כל שכן לאומר לשון הרע דתנן בערכין (ט"ו א') האומר בפיו חמור מן העושה מעשה שכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע" עכ"ל.

ולבאורה תמוה דמה הוא זה שכתב ועשה כל שכן מהשומע למדבר, והרי נתבאר מהשומע המקבל חמור מהאומר, וכדכתב הרמב"ם ז"ל להדיא, וכדאסברה ניהלן רבינו החפץ חיים ז"ל, וצ"ב.

ג. בענין חומר איסור לאו דלא תלך רכיל בעמך

ויקרא (י"ט ט"ז): "לא תלך רכיל בעמך, וגו', לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא".

וראיתי לריש גלותא דבבל הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל בספרו עוד יוסף חי על התורה (פרשת קדושים דרל"ב ע"ב) שכה כתב: "הענין כאן, אם ראובן הרע לשמעון בדיבור בלבד, שהיא הרעה בכח ולא בפועל, אין לשמעון לומר בבקשת המחילה דבר זה אינו ניתן לימחל ולא אמחול לו, אף על פי שהוא רוצה להיות אחי ומבקש ממני מחילה, דודאי טועה המסרב בדבר זה, וצריך למחול לו, כיון שהוא מבקש מחילה ממך שרוצה להיות אחיך, כי זאת הרעה שהרע ראובן לשמעון לא היתה רעה "בפועל" אלא רק "בכח", כי אין הדיבור פועל אלא כח, וכל שהוא בכח ולא נעשה בפועל אינו בסוג הקיום ודומה לחלום שאין בו ממשות.

ולבן אחר שצוה את האדם לא תלך רכיל בעמך, ורכילות היא רעה בדיבור דוקא, כי זה נקרא רכילות ואין כאן פועל, ובודאי האדם צריך להזהר שלא יעשה רעה לחבירו אפילו בדיבור בלבד, ובא הכתוב שלאחריו להזהיר את כל מי שרכילו עליו שחבירו הריע לו בדיבור, שאם בא חבירו לבקש האחיה שצריך למחול.

ולזה אמר לא תשנא את אחיך בלבבך, פירוש אם זה שהרע לך בדיבור נתחרט, ועתה רוצה להיות אחיך על ידי בקשת מחילה שנתחרט על דיבור הרע שדבר עליך, אתה לא תשנאהו אלא תמחל לו ותרצה בו להיות אחיך. יען כי הוכח תוכיח את עמיתך, פירוש זה שרוצה עתה להיות עמיתך, אם תבא להוכיחו ולדון עמו על עון שחטא לך, לא תוכל למצוא בו רע בפועל אלא רק עון של כח, והיינו "הוכח" לשון כח, וגם הוכח בהפוך אתוון הוא הכח, כלומר אם תוכיח אותו לא ימצא בידו אלא עון של כח, ולא עון של פועל, כי הדיבור הרע אינו רע של פועל, אלא רע של כח, ולכן בדין הוא כיון שעתה מתחרט ומבקש להיות אחיך, לא תשא עליו חטא זה ותשנאהו, דאינו כדאי חטא זה של הדבור שהוא רק בכח, לדחות המחילה ולהגביר השנאה" ע"כ. עיין שם שהאריך.

ובעניותי עם שאיני כדאי כלל וכלל, לא זכיתי להבין אמרי קדוש זיע"א, חדא שגם אם אדם חטא לחבירו בפועל ממש, שעשה מעשה כנגדו, כגון שחבל בו ופצע אותו, או שגזל

ממונו, כשבא לבקש ממנו מחילה צריך למחול לו כנודע וכמפורסם וככתוב בשלחן ערוך או"ח (סימן תר"ו ס"א) **אפילו** לא הקניטו אלא בדברים ע"ש.

והגאון רבינו זלמן ז"ל באגרת התשובה (פי"א ד"ק ע"א) כה כתב: "והרי אפילו במידת בשר ודם כן, שצריך האדם למחול תיכף ומיד שמבקשים ממנו מחילה, ולא יהא אכזרי מלמחול **ואפילו בקוטע יד חבירו**, כדאיתא בכבא קמא (צ"ב א"), ואם ביקש ממנו שלש פעמים ולא מחל לו - שוב אין צריך לבקש ממנו. והגעבונים שביקש דוד המלך ע"ה מהם מחילה בעד שאול שהמית את הגבועונים, ולא רצו למחול, גזר דוד עליהם שלא יבאו בקהל ה' שהם רחמנים וכו' כדאיתא ביבמות (ע"ה ב), ובמידת הקב"ה על אחת כמה וכמה לאין קץ, ומה שמשבחים ומברכים את ה' חנון המרבה לסלוח, "המרבה" דייקא, וכמו שכתוב בעזרא ורב לסלוח", והדברים נוראים. [ומה שכתב הגר"ז ז"ל: "ומה שמשבחים ומברכים את ה' חנון המרבה לסלוח "המרבה" דייקא, וכמו שכתוב **בעזרא ורב לסלוח**", בעניותי נעלם ממני פשר דבר, כי בספר עזרא לא מצאתי לשון זה, עיין שם פרק ט', ולשון כזה "ורב לסלוח" כעת לא מצאתי בתנ"ך כלל, ורק בישעיה (נ"ה ז) כתוב: "וישוב אל ה' וירחמהו, ואל אלהינו כי **ירבה לסלוח**", ואולי לשם התכוין הגר"ז ז"ל, או שכוונתו שבעזרא שם מבואר וכתוב ענין רוב הסליחה שהשי"ת סולח לבניו וצ"ב].

ואם כן מאי רבותא דעון רכילות שהוא רק בכח, כדכתב מוה"ר ז"ל, יותר משאר העוונות, וכולם שווים שצריך למחול לו כאשר מבקש מחילתו.

ותו בעניותי איני מבין איך אפשר לומר שחטאי הדיבור שהם רק ב"כח" לא בפועל והם "דומים לחלום ממש" - והלא הם חטאים גמורים ממש, וחמורים שבחמורים, ובסיבתם חרב בית קדשנו ותפארתנו, וגלינו מארצנו, ונתרחקנו מעל אדמתינו, והארכתי בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ג (סימן ט"ז וי"ז) ועיין גם בחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן ##), בענין קלקולי ופגמי עון לשון הרע רח"ל, ע"ש. [ומאמר זה ונדפס עם הוספות בקונטרס אמרי חיים שבסוף ספר חפץ חיים, ומשם נקבע בחיבורי תורת יעקב על חומש ויקרא (דף קע"ד ואילך)].

ומפורסם וידוע לכל כי בעטיו של חטא הדיבור נמשכת הגלות השחורה שלנו, וכל זמן ששטן זה מרקד בינינו רח"ל, הגלות נמשכת ומתארכת ואין בן דוד בא, והאריכות בזה אך למותר, ואמרו רז"ל במדרש שמות רבה (פ"א סס"ל): "היה משה מהרהר בלבו ואומר מה חטאו ישראל שנשתעבדו מכל האומות, כיון ששמע דבריו אמר לשון הרע יש ביניהם, האיך יהיו ראויים לגאולה" ע"ש.

והגאון חיד"א ז"ל בספרו לב דוד (פרק כ"ד) הביא משם ספר ברכת טוב: "בעון לשון הרע הגדול מכולם (מע"ז ג"ע וש"ד) הוא הגלות האחרון הגדול והחמור והארוך (ר"ל מכל הגלויות), ואין תיקונו אלא בתורה" עיין שם.

והוסיף הגאון חיד"א ז"ל (שם ד"ה וזו) וכתב: "ומאחר שהגלות הזו הוא בעון לשון הרע, מוכרח שצריך לשוב מעון לשון הרע, שאם לא איך יתכן שתבוא הגאולה, וזה טעם לאורך הגלות הזו המר והנמהר זה כמה מאות שנים [משום] שצריך לתקן העון הזה, ואשר בעבורו הוא הגלות ועדיין לא שבנו", וכן כתב בספרו כסא רחמים על אבות דרבי נתן (פרק מ') ע"ש, וכן כתב הרב

בעל מסגרת השלחן ז"ל בספרו תוספת חיים (פתיחה לתהלים), ובספרו הנהגת אדם מגדולי ישראל (להם הפנים אות י"א דף ר"ז). ועיין היטב בדברי האור החיים הקדוש ויקרא (י"ד ט'), והאריך בזה רבינו החפץ חיים זצ"ל בהקדמת ספרו, ובספרו חומת הדת (פרק י"ד), ובהרבה מקומות מחיבוריו, ובספר אמרי אמת (פרשת שמות תרצ"ג) כתוב: "איתא שמשה רבינו היה מתוקן לגאולה, ודתן ואבירם דיברו לשון הרע וקלקלו הגאולה" עכ"ל.

ובתב בספר מעלות התורה: "כי ידוע ששלוש גליות הראשונים היו בעון עבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים, ונגאלו בזכות אברהם יצחק ויעקב, וגלות הזה האחרון הוא בעון **לשון הרע ושנאת חנים** שהוא הפך התורה, ותהיה הגאולה בזכות משה ובזכות התורה שנתנה על ידו, (וזה חדש דף י') ולכך זה הקץ נסתם מכל עין, כמו שכתוב במשה ולא ידע איש את קבורתו" עכ"ל.

ואדרבה מצינו חומר גודל בחטא הדיבור שלא מצינו בשאר עבירות, שבשאר עבירות אם אינו מתפייס ומוחל בראשונה, יחזור ויעשה כן שניה ושלישית, ואם לא התפייס בשלש פעמים אינו זקוק לו כדכתב מרן ז"ל בשלחן ערוך שם (סעיף א'), ובספר הרוקח הלכות תשובה הנדפס כעת (פרק דרכי התשובה דף ק"ז) כתב: "כל מי שחבירו מבקש ממנו מחילה ואינו מוחל לחבירו אין עוונותיו שלו נמחלין" ע"ש.

אבל המוציא שם רע על חבירו אמרו בירושלמי **אין לו מחילה עולמית**, ואינו צריך למחול לו, והעתיקוהו להלכה רבים מרבותינו הראשונים ז"ל עיין בדברי רמ"א ז"ל בהגה שם (ס"א), ומו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (שם אות ל"ג) הביא דברי מהר"ח ז"ל שבספר לב דוד דהמוציא שם רע אין לו מחילה עולמית כלל אף שהביא אלף שורות עד שימחל, ובספר עזר מצריו ח"ג (אביר ישראל ד"ז סע"ב) הביא משם ספר הדרך לתשובה על הרמב"ם הלכות תשובה (פ"ב ה"י) דמי שהוציא שם רע על חבירו, אין לו למחול גם מצד ענוה, שהרי אם ימחול לו בזה עצמו מקיים השם רע כי השומעים ידמו שאינו מקפיד על השם רע משום שהאמת ולכן אין למחול ע"ש. וספר הנ"ל אינו תחת ידי לראות הדברים בשרשן, ובחידושינו כתבנו בזה בס"ד, הרי שעון זה של המוציא שם רע על חבירו אף על פי שאינו אלא דיבור בעלמא חמור מעון דבמעשה ובפועל ממש, וצ"ע.

סוף דבר לפי שעה לא זכיתי לרדת לסוף דעתו הרמה והקדושה של מוה"ר הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל זיע"א והיודע פשר דבר יעמידני בקרן אורה ושכמ"ה.

* * *

ראיתי בספר הרוקח הלכות תשובה הנדפס כעת (פרק דרכי התשובה דף ק"ח) שכה כתוב שם: "אמר רבי חמא בר חנינא כל האוכל ושותה עם חבירו ומראה לו סבר פנים יפות ומדבר עליו לשון הרע - הקב"ה קורא אותו **רע**, שנאמר מרמה בלב חורשי רע. וכל מי שמדבר אחד בפה ואחד בלב הקב"ה קורא אותו תועבה שנאמר תועבת ה' שפתי שקר", ומצויין שמקור הדברים במדרש משלי (פ"ב ס"ב), ועיין לרבינו החפץ חיים זצ"ל בספרו שמירת הלשון (שער הזכירה פ"ט

ופי"א) ע"ש.

ולכאורה יש להבין מדוע דוקא כשאוכל ושותה עם חבירו ומראה לו סבר פנים יפות ומדבר עליו לשון הרע אזי נקרא רע, והרי גם בלא כל זה, אלא רק מדבר לשון הרע על חבירו גרידא נקרא רע כאומרם במסכת סוטה (מ"ב א') וסנהדרין (ק"ג א'): "כת מספרי לשון הרע דכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ולא יהיה במגורך רע", ועיין בדברי רש"י ז"ל (שם ושם).

ובספר תורת חיים סנהדרין שם כתב: "כת מספרי לשון הרע דכתיב לא יגורך רע סיפא דקרא תאבד דוברי כזב. ועוד נראה דכל המז"ל נקרא רע שנאמר ויהי ער בכור יהודה רע כמו שאמרו בנדה (י"ג ב') ובספר הזוהר והחוטא בלשונו ומספר לשון הרע כמז"ל דמי דברית הלשון וברית המעור זה לעומת זה הן ככתוב בספר יצירה וזהו שנאמר אל תתן את פיך לחטא את בשרך ולהכי איהו נמי אקרי רע" ודוק.

עוד יש להבין דריהוט המדרש מראה שהמדבר לשון הרע נקרא "רע", ואילו המדבר אחד בפה ואחד בלב נקרא "תועבה" והוא גרע טפי מהנקרא רע, וצ"ב שלכאורה הרי עון לשון הרע חמור טפי מאחד המדבר בפה ואחד בלב, ועיין.

ד. בענין המספר לשון הרע על חבירו נוטל עוונותיו

ויקרא (י"ט ט"ז): "לא תלך רכיל בעמך, לא תעמד על דם רעך אני ה'".

ובתרגום אונקלוס: "לא תיכול קורצין בעמך", ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל: "לא תהוון אזלין בתר לישן תליתאי דהוא קשי הי כחרבא דקטל מן תרין חורפוי למיכול קורצין למעיקא לבר עמך" וכו', ובתרגום ירושלמי שם: "עמי בית ישראל לא תהוון בתר לישנא תליתא על חבריכון".

ופירש רש"י ז"ל: "לא תלך רכיל אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם להגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה אשפיי"מנט בלע"ז וכו', ועיין בדברי הרמב"ן ז"ל ורבינו החזקוני ז"ל שם.

רבינו בחיי ז"ל בספר חובות הלבבות (שער הכניעה פ"ז) כתב: "אם מה שסיפרו עליו שקר, יאמר למספר, אחי, אין מן התימה מה שהצילני הבורא מעשות מה שתלית בי אצל רוב הטובות אשר גמלני, אך התימה סיתרו עלי במה שהוא יותר מגונה וגדול מאד ממה שסיפרת עלי, הרף, אחי, וחמול על זכותיך, שלא תאבדנה ממך ולא תרגיש, כי כבר נאמר על אחד מן החסידים, שזכרו אותו לרעה, וכיון שהגיעו הדבר, שלח למדבר בו כלי מלא מזימרת ארצו, וכתב אליו הגיעני, ששלחת לי מנחה מזכותיך, וגמלתיך בזה. ואמר אחד מן החסידים: הרבה בני אדם יבואו ליום החשבון, וכשמראים להם מעשיהם, ימצאו בספר זכיותם זכיות שלא עשו אותן, ויאמרו: לא עשינו אותן, ויאמרו להם: עשה אותן אשר דיבר בכך וסיפר בגנותכם. וכן כשיחסר מספר זכיות המספרים בגנותם, יבקשו אותם בעת ההיא, ויאמרו להם אבדו מכם בעת שדיברתם בפלוני ופלוני. וכן יש מהם גם כן שימצאו בספר חובותם חובות שלא עשו, וכשאומרים לא עשינו,

יֵאמֵר לָהֶם נֹסֵפוּ עֲלֵיכֶם בַּעֲבוּר פְּלוּנִי וּפְלוּנִי שְׂדֵיכֶרְתֶּם בָּם וְהִתְחַיֵּיבְתֶם בְּהֵן מִפְנֵי שְׂזֻכֵיכֶם לֹא הִכְרִיעוּן, כְּמוֹ שְׁנֵאמַר וְהִשָּׁב לִשְׂכַנְיָנוּ שְׁבַעֲתִים אֶל חֵיקֶם חֲרַפְתֶּם אֲשֶׁר חֲרַפְךָ ה'. וְעַל זֶה הִזְהִירוּנוּ הַכְּתוּב בְּאִמְרוֹ זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם בְּדַרְךָ". וְכֵן כָּתַב רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן עִזְרָא ז"ל בְּסֵפֶר שִׁירַת יִשְׂרָאֵל (דף צ"ו), וְעֵינַי כָּל הַנְּסֻמָּן בְּסֵפֶר חֲמֹשֶׁה סְפָרִים לְרַב נָסִים גֵּאוֹן ז"ל (דף תַּקְל"ט וְהַעֲרָה ג') עֵינַי שָׁם.

ואחרי בעל חובת הלבבות נמשך בספר ארחות צדיקים (שער הענוה): "כי כבר היה אחד מן החכמים שסיפרו עליו רע, וכשנודע הדבר לחסיד, שלח לאותו שסיפר עליו דורון, וכתב לו אתה שלחת לי דורון מזכיותיך, ואני גמלתיך לך בדורון זה ששלחתי לך. כי ליום הדין מראים מצוות להרבה בני אדם שלא עשו אותן המצוות, ויאמרו הלא לא עשינו זה, וישיבו להם אותם שסיפרו עליכם רע הם עשו אלו המצוות, ונטלו אותן מהם ונתונם לכם, וכן לרשעים מראים עבירות שלא עשו, וכשיאמרו הלא לא עשינו, ישיבו להם אלו העבירות עשו אותם שסיפרת עליהם לשון הרע, ונטלו מהם ונתווספו עליכם, וזהו שנאמר והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה', כי כל המחרף הצדיק - כאילו מחרף השי"ת, כי אויבי ישראל נקראים אויבי ה' בכמה מקומות, ועל זה הזהירונו בתורה זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים בדרך". [וק"ק ששם בספר ארחות צדיקים במקומו הנכון והמתאים דהיינו, **שער לשון הרע**, לא זכר לדבר זה].

וְזוֹ לְשׁוֹן נִכְדֵי הַרְמַב"ם ז"ל הוּא רְבִינוּ דוֹד הַנְּגִיד ז"ל בְּפִירוּשׁוֹ לְמַסַּכְתֵּי אֲבוֹת (פ"א מ"ז דף י"ז): "וּסְפָרוּ עֲלֵיהֶם הַשְּׁלוֹם שֶׁהִיָּה גְבִיר אֶחָד שְׂדֵיכֶר דְּבָרִים רַעִים עַל חֲכָם אֶחָד, וְהַחֲכָם לֹא רָצָה לְהִשָּׁיב לוֹ, וְכִשְׁבָּא אוֹתוֹ חֲכָם לְבִיתוֹ שֶׁלַח לְגַבִּיר מִנְחָה חֲשׁוּבָה וְכוּ', וְאָמַר לוֹ הַחֲכָם רְאוּיָה לְךָ הַמִּנְחָה, לְפִי שֶׁאַתָּה הִקְלַת מַעֲלֵי הָעוֹנוֹת שֶׁהָיוּ עֲלַי, וְאֵיךְ לֹא אֶתֵּן לְךָ מִתְּנָה וְכוּ', רָאָה מַעֲלַת מִי שְׁשׁוּמַע חֲרַפְתּוֹ וַיִּשְׁתַּוֵּךְ, כִּי אִפְּלוּ הָעוֹנוֹת שִׁישׁ לוֹ הַמְּחַרְפוֹ יִקְחֵם מִמֶּנּוּ".

ובפירוש מרפא לנפש על חובת הלבבות (שם) הביא שכן אמר המלאך המגיד למרן הבית יוסף ז"ל, וחפשתי ומצאתי הדברים בספר מגיד מישרים פרשת ויקהל (דע"ו ע"ג) וזו לשונו: "ואשר קמו נגדך אין להרהר כי הם לא יזיקוך אלא הועילו לך], כי מי שאומר לשון הרע על חברו מנכין לו מזכיותיו ונותנים וכו', והוא **אמת ויציב**, ואילו הווי ידעי בני נשא דא, הווי חדאין כד שמעין דאמרי ביש מנהון כאילו הווי יהבי לון מתנת כסף או זהב" עכ"ל.

ומבואר באר היטב שמהדבר לשון הרע על חברו, שתי רעות עצומות עושה לעצמו, האחת שנותנים את כל זכויותיו שלו לחברו, והשני שאת העונות שחבירו עשה נותנים לו למדבר לשון הרע.

ובם"ד בחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן כ"ט) הארכתי מפי סופרים וספרים לבאר ולברר דברי רבינו חובת הלבבות ז"ל ולגלות ולחשוף מקור היסוד הנורא דלעיל, והראוני עכשיו בקובץ התורני "טל אורות" אוצר מאמרים בענין שמירת הלשון, ירושלם תשמ"ו, מאמר מדודי מרן ראש ישיבת "פורת יוסף" המעטירה יכב"ץ, הוא רבינו הגדול רבי יהודה צדקה זצ"ל, שעמד בביאור חידושו המופלא של בעל חובת הלבבות ז"ל שהמדבר לשון הרע על חברו נוטל כל

עונותיו וכו' וכתב: "אפשר לומר שתי תשובות בדבר, הראשונה מה שאמרו שהמדבר לשון הרע מאבד עולמו ולוקח עוונות חבריו, היינו במי שרגיל לדבר לשון הרע, כמו היושבים כל יום בבתי קפה ומדברים זה על זה, לא כן במי שדיבר במקרה בודאי יקבל עונשו אבל לא יאבד עולמו.

הא חדא ועוד יש לומר תשובה שניה, אם חבריו זהיר מלדבר לשון הרע והוא מדבר עליו, אכן זה יקבל עונותיו [וכדברי בעל חובת הלבבות ז"ל], מה שאין כן אם גם חבריו מדבר לשון הרע מדוע הוא יקבל עונותיו, והרי הוא לא טוב ממנו" ע"ש.

וסיים רבינו הגדול זצ"ל: "על כל פנים מי שאין עיסוקו בלשון הרע, בודאי יש לו חלק לעולם הבא, ורוב בני אדם אין כל עסוקם בלשון הרע, ולכן יש לכולם עולם הבא" עד כאן לשון צדיק זיע"א.

ובענין זה קבלתי מכתב מידידי הרה"ג רבי יעקב חזקיהו פיש שליט"א וראיתי לקבעו כאן ואלו דבריו:

"לענ"ד צריך להוסיף הוספה מאוד חשובה ונחוצה, דכל דברי חובת הלבבות ז"ל רק שדיבר לשון הרע דברי שקר, מה שנקרא **הוצאת שם רע**, אבל לא בלשון הרע שהוא דברי אמת, וראיה לדבר דברי חובת הלבבות שם: "ואם מה שסיפרו עליו **שקר**, יאמר למספר אחי אין מן התימה" וכו' ע"ש.

ובזה מובן יותר העונש שמקבל עוונות חבריו שדיבר עליו, והוא מדה כנגד מדה, הוא סיפר שקר והמציא עליו דברי גנות לכן הוא יקבל עבירות שלו - שזה גם בחינת שקר כאילו הוא עשאים.

והבאתי ראיה לדבר בס"ד מלשון ספר זהר הקדוש ח"ב (קכ"ב א'): "אמר רבי יוסי כל מאן דקרי לחבריה בשמא **דלית ביה** וגני ליה, איתפס במה דלית ביה" ע"ש.

ועוד נלע"ד דכמות העבירות שיקבל תלוי בכמות הוצאת השם רע שהוציא במשקל השוה, לפי חומר הדיבר ששיקר כך יקבל באותו משקל לא פחות ולא יותר, והרחמן יצילנו מכל מכשול ועון לעולם". עד כאן דברי מעלת ידידי הנ"ל שליט"א. ועיין.

ואחתום בפרפרת, בס"ד ראיתי דקרא "לא תלך רכיל בעמך", עולה בגימטריא "המדבר לשון הרע מקבל עונות חבריו", וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא. [והוא לפי מה שלימדונו רבותינו הראשונים ז"ל דאות כ' סופית עולה חמש מאות, וכמבואר בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן ח' אות א') עש"ב].

ה. בענין ואהבת לרעך כמוך

ויקרא (י"ט י"ז): "לא תשנא את אחיך בלבבך, וגו', לא תקם ולא תטר את בני עמך, ואהבת לרעך כמוך אני ה'".

וגדר מצות ואהבת לרעך כמוך, כתב הרמב"ם ז"ל בספר המצוות (שורש התשיעי): "צונו להתנהג במדה מהמדות כמו מה שצונו בחמלה והרחמנות והצדקה והחסד והוא אמרו ואהבת לרעך

כמוך" וכן הוא שם (מצוה ר"ו), ובספר החינוך (מצוה רמ"ג) כתב: "לאהוב כל אחד מישראל אהבת נפש, כלומר שנחמול על ישראל ועל ממונו כמו שאדם חומל על עצמו וממונו, שנאמר ואהבת לרעך כמוך. ואמרו ז"ל (שבת ל"א א') דעלך סני לחברך לא תעביר. ואמרו בספרא (פרשת קדושים), אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה, כלומר שהרבה מצוות שבתורה תלויין בכך, שהאהב חבירו כנפשו לא יגנוב ממונו ולא ינאף את אשתו ולא יונהו בממון ולא בדברים ולא יסיג גבולו ולא יזיק לו כשום צד". ועיין מסילת ישרים (פרק י"א) ודוק.

והנה מי נכלל בגדר "רעך" שמצווים לאהבו, לימדנו הרמב"ם ז"ל בפירושו המשניות סנהדרין (פ"י) אחר שכתב י"ג העיקרים כתב וזו לשונו: "וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם ונתבררה בה אמונתו בה', הוא נכנס בכלל ישראל, ומצוה לאהבו ולרחם עליו, ולנהוג עמו בכל מה שצוה השי"ת איש לחבירו מן האהבה והאחווה, ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע הוא יענש כפי חטאיו, אבל יש לו חלק לעולם הבא, והוא מפורשי ישראל, אבל כשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות - הרי יצא מן הכלל, וכפר בעיקר, ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות, ומצוה לשונאו ולאבדו ועליו נאמר הלא משנאך ה' אשנא" עכ"ל.

ומבואר באר היטב שכל מי שמאמין ביי"ג העיקרים נוהגת בו המצוה ואהבת לרעך כמוך עם שיתכן שהרבה ועשה מן העבירות מה שיכול, אבל אם הוא אפיקורוס כלומר שאינו מאמין באחד מיי"ג העיקרים אין נוהגת בו מצות ואהבת לרעך כמוך, ואדרבה מצוה לשנאו ולאבדו כדכתב הרמב"ם ז"ל וכו"ל, ובספר אור החיים ויקרא (י"ח י"ח) על הפסוק לא תשנא אל אחיך בלבבך כתב: "דקדק לומר אחיך, עמך לומר שאין מצוה אלא על אנשים שעושים מעשה עמך, אבל שונאי ה' כגון המומרים והאפיקורסים אסור לאהוב אותם, ואדרבה צריך לשנאותם כאומרו הלא משנאיך ה' אשנא", ועיין בזה לרבינו החפץ חיים ז"ל בספר משנה ברורה (סימן ט"ל ביאור הלכה ס"א, ועוד שם ס"ד), ובספרו חפץ חיים (כלל ה'), ובספרו אהבת חסד ח"א (פ"ג אות ב'), ובספרו ספר מצות קצר (אות ס') ועיין גם משנה ברורה (סימן קכ"ו אות ב') ועוד.

וראיתי לחד מן תקיפי קמאי רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן תרכ"ו) שכתב: "אל ירחם אדם על אכזורים. ואל ירחם על מי שהוא כפוי טובה". ולכאורה הוא חידוש דין ונעלם ממני מהיכן יצא כך שהרי נצטוונו במצות ואהבת לרעך כמוך ולהיות מרחמים וללכת בדרכי ה' מה הוא רחום אף אתה רחום, ואטו אכזר וכפוי טובה אינו בגדר רעך שמצווים לרחם עליו והרי מפורש בדברי הרמב"ם בפירושו המשניות הנ"ל שרק גבי אפיקורסים אין מצוה זו נוהגת כנ"ל אתמהא.

והיותר מתמיה אצלי מה שראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תוכחת חיים פרשת כי תבא דף רמ"א) שהביא דברי ספר חסידים הנ"ל בשינוי לשון וכה כתב: "אסור לרחם על מי שהוא כפוי טובה ע"ש, וכל הענין צ"ע, ורשמתי מזכרת.